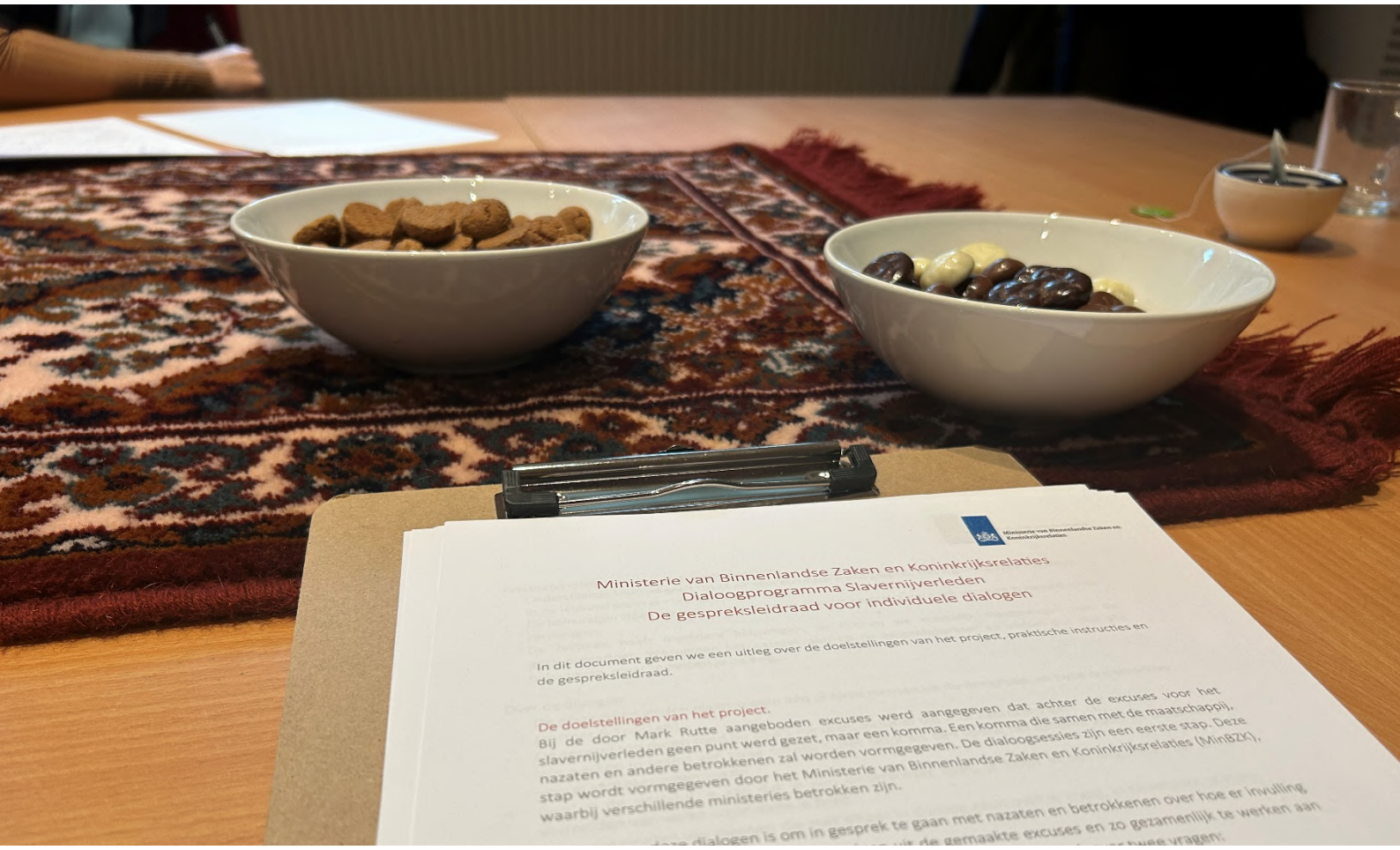
Dialoogprogramma Slavernijverleden

Een onderzoek over actie en herdenken

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

truetalk

“Er komt geen bewustwording als er niet gehandeld wordt.”

Colofon

Onderzoek uitgevoerd door TrueTalk in opdracht van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

Auteurs:

Rebecca Streng
Huayro Pootjes
Bart van de Ven
Louise Weenink

Datum: 19 januari 2024

Inhoudsopgave

Samenvatting **6**
Achtergrond *6*
De vraag aan TrueTalk *6*
Aanpak en onderzoeksmethoden *6*
Fase 1: Verkennende gesprekken en detailontwerp *6*
Fase 2: Veldwerk en dialoogsessies *7*
Fase 3: Analyse *7*
Resultaten *7*
Hoofdstuk 1: Overstijgende inzichten *7*
Hoofdstuk 2: Maatschappelijke initiatieven *9*
Hoofdstuk 3: Herdenken *9*
Hoofdstuk 4: Scope van nazaten van tot slaaf gemaakten *10*
Voorwoord **12**
Leeswijzer **13**
De vraag van het BZK aan TrueTalk **14**
De achtergrond *14*
De vraag aan TrueTalk *14*
De ontwerpeisen: *14*
Aanpak en onderzoeksmethoden **15**
Organisatie van het TrueTalk-team *15*
De samenwerking met BZK *16*
Persoonsgegevens en privacy *17*
Fase 1: Verkennende gesprekken en detailontwerp *18*
Fase 2: Veldwerk en dialoogsessies *21*
Fase 3: Analyse *23*
Resultaten **26**
Hoofdstuk 1: Overstijgende inzichten *27*
Hoofdstuk 2: Maatschappelijke initiatieven *33*
Hoofdstuk 3: Herdenken *36*
Hoofdstuk 4: Scope van nazaten van tot slaaf gemaakten *39*

Over TrueTalk 41

Het Team 41

TrueTalk 41

Bijlagen 42

Bijlage 1: Data in word clouds 43

Bijlage 2: Volledige lijsten maatschappelijke initiatieven en ideeën rondom herdenken 57

Bijlage 3: Veldwerklocaties 61

Bijlage 4: Verklaring Kritische Denktank 63

Bijlage 5: Overzicht partners 64

Bijlage 6: Bereikbaarheidsindex 65

Samenvatting

In deze samenvatting wordt ingegaan op de achtergrond, vraag en aanpak van het onderzoek. Vervolgens worden de belangrijkste inzichten in vier korte hoofdstukken beschreven. Achter de samenvatting is het gehele onderzoeksrapport te vinden.

Achtergrond

Dit onderzoek vond plaats in opdracht van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (vanaf hier BZK). Bij de door Mark Rutte namens Nederland aangeboden excuses op 19 december 2022 werd aangegeven dat achter de excuses voor het slavernijverleden geen punt werd gezet, maar een komma. Een komma die samen met de maatschappij, nazaten van tot slaaf gemaakten en andere betrokkenen zal worden vormgegeven. BZK zet dialoogsessies in om met de maatschappij te bespreken hoe zij aankijken tegen de invullingen van de stappen na de komma. Het dialoogprogramma van dit onderzoek is een unieke en krachtige stap. Deze wordt vormgegeven door BZK, waarbij verschillende ministeries betrokken zijn.

De vraag aan TrueTalk

BZK heeft TrueTalk gevraagd om een dialoogprogramma op te zetten en uit te voeren. Doel: onderzoek doen over hoe er invulling gegeven kan worden aan acties die volgen uit de gemaakte excuses. BZK wil in gesprek over:

- Hoe een herdenkingscomité, dat als taak heeft om de herdenking van het slavernijverleden te organiseren, eruit moet zien;
- Hoe de regeling voor maatschappelijke initiatieven ingericht moet worden, zodat mensen zelf en met elkaar kunnen bijdragen aan meer kennis en erkenning.

Aanpak en onderzoeksmethoden

TrueTalk voerde het onderzoek uit drie fasen:

- Fase 1: Verkennende gesprekken en detailontwerp;
- Fase 2: Veldwerk en dialoogsessies;
- Fase 3: Analyse.

Fase 1: Verkennende gesprekken en detailontwerp

In de eerste fase voerde TrueTalk verkennende gesprekken met stakeholders om 1) het detailontwerp voor de dialogen op te zetten en 2) tot samenwerking te komen met partners, waarmee in een latere fase de dialoogsessies werden georganiseerd. TrueTalk vormde een Kritische Denktank die als deel van het team nauw betrokken was bij elk resultaat. Voor het detailontwerp werden twee zaken belangrijk. Ten eerste: iedereen doet mee. Ieder die zich met het thema verbonden voelde kon meepraten over het vraagstuk. Ten tweede: dialogen in plaats van interviews. Daarmee wordt bedoeld: De beste vorm om echte gesprekken te voeren met ruimte voor verdieping is de dialoogvorm. TrueTalk koos voor individuele gesprekken en paneldiscussies.

Fase 2: Veldwerk en dialoogsessies

In de tweede fase zijn dialogen gevoerd met 270 nazaten van tot slaaf gemaakten in de breedste zin van het woord. De meeste dialogen waren individueel, en werden aangevuld met rondetafelgesprekken en 'straatdialogen' volgens de Café Bepp methode van TrueTalk. TrueTalk hanteerde een spreiding in leeftijd, geslacht, organisatorische en emotionele betrokkenheid, en culturele achtergrond. Hierbij droeg TrueTalk zorg voor de inclusie van alle gemeenschappen en generaties van nazaten van tot slaaf gemaakten. BZK heeft actief meegedaan met de dialoogdagen.

Fase 3: Analyse

In de analyse lag de focus op kwalitatieve inzichten die versterkt werden met overzichten in de vorm van twee lijsten van meest genoemde onderwerpen als antwoord op de twee onderzoeksvragen. De inzichten zijn aangescherpt door vier interne inzichtensessies en een inzichtensessie met TrueTalk en BZK.

Resultaten

De belangrijkste resultaten van het onderzoek zijn in vier hoofdstukken verdeeld:

- Hoofdstuk 1: Overstijgende inzichten
- Hoofdstuk 2: Maatschappelijke initiatieven
- Hoofdstuk 3: Herdenken
- Hoofdstuk 4: Scope.

Hoofdstuk 1: Overstijgende inzichten

1.1 Het onderzoek gaat over slavernij in het verleden, maar mensen praten over ongelijkheid in het heden

Een grote meerderheid van de gesprekspartners spreekt in eerste instantie niet over het slavernijverleden, maar over de huidige situatie (en persoonlijke ervaringen) van ongelijkheid. Ongelijkheid blijkt een diepliggend thema wat vrijwel alle gesprekspartners van verschillende achtergronden, leeftijden en steden (binnen en buiten de Randstad) persoonlijk raakt.

1.2 De ongelijkheid bestaat al meerdere generaties en is alom aanwezig. Mensen zijn zoekend in hun proces

In plaats van 'doorwerking' spreekt men meer over 'terugwerking'. Ongelijkheid is voor veel mensen een persoonlijk thema dat impact op hun dagelijks leven maakt. Deze ongelijkheid gaat generaties terug. Veel mensen zitten in een verwerkings- en zoekend proces en zijn veelal oriënterend. Woorden als 'DNA' en '(intergenerationeel) trauma' worden veel genoemd. Voor velen is het een reis van innerlijk en uiterlijk zoeken waarin er veel in beweging is. Deze zoektocht komt naar voren wanneer dialoogsessies soms op zichzelf een interventie zijn.

1.3 Mensen praten in verschillende gradaties over ongelijkheid

De mate waarin nazaten van tot slaaf gemaakten zich betrokken voelen bij, en zich verhouden tot het slavernijverleden loopt uiteen in vier benaderingswijzen, gebaseerd op mediation en conflicthantering. Deze benaderingswijzen zijn:

- *Benaderingswijze I: Kijken naar het verleden*. Mensen die zich nog geschaad voelen zitten in emoties zoals woede of verdriet en kijken nog naar het verleden. Er wordt gesproken in termen van 'wij' en 'zij'.
- *Benaderingswijze II: Kijken naar het heden*. Mensen zijn hier in een zoekende fase en (trauma) verwerkings- of zelfs rouwproces, in het heden. Dit roept soms identiteitsvragen op, die meer gaan over 'ik'.
- *Benaderingswijze III: Het is geen onderwerp*. Mensen kunnen ook tot op bepaalde hoogte ontkennen dat zij last hebben van een probleem. Zij voelen zich 'gewoon Nederlander' of geven hun gevoel liever geen aandacht als een vorm van zelfverdediging en wens om in eerste instantie als individu gezien te worden.
- *Benaderingswijze IV: Kijken naar de toekomst*. Er zijn ook mensen die graag samen verder willen en meer in 'wij' denken.

1.4 Mensen hebben geen concreet beeld bij initiatieven of vormen van herdenken, maar zijn zoekende naar 'erkenning' en 'verbinding'

Het overgrote deel van de nazaten van tot slaaf gemaakten heeft geen concreet beeld bij initiatieven of vormen van herdenken. De rode draad ligt dieper; veel gesprekspartners hebben het over het grotere probleem – ongelijkheid – dat initiatieven of vormen van herdenken zouden moeten aanpakken. Er wordt meer gesproken over erkenning en verbinding.

1.5 Bewustwording

Men spreekt veel over bewustwording. Bewustwording heeft volgens gesprekspartners twee uitkomsten. Ten eerste zorgt bewustwording ervoor dat witte Nederlanders meegenomen worden in het verhaal en zich deel gaan voelen van de geschiedenis. Ten tweede gaat bewustwording ook over het ontwikkelen van de eigen gemeenschappen waarbij onderwijs veel wordt genoemd. Overkoepelend draagt voor mensen bewustwording bij aan een gelijkwaardige samenleving.

1.6 Ongelijkheid overstijgt demografische kenmerken en afkomst

Hoewel de nazaten van tot slaaf gemaakten van verschillende generaties en gemeenschappen hun eigen geschiedenis en verhalen hebben, zegt iedereen in grote lijnen hetzelfde. Alle nazaten van tot slaaf gemaakten hebben last van ongelijkheid.

Hoofdstuk 2: Maatschappelijke initiatieven

2.1 Mensen kennen nauwelijks concrete initiatieven. Ze hebben het vooral over intenties en doelstellingen

Mensen kunnen weinig zeggen over concrete initiatieven. Zij kunnen wel vertellen wat zij met initiatieven zouden willen bereiken, en welk probleem opgelost zou moeten worden – het gevoel van structurele ongelijkheid.

2.2 De genoemde richtingen van maatschappelijke initiatieven

In het uitgebreide rapport is een top 10 gemaakt van de meest genoemde onderwerpen bij maatschappelijke initiatieven, waarvan de drie belangrijkste zijn: 1) onderwijs, educatie en jeugd; 2) bewustwording; 3) sociale ongelijkheid en racisme.

2.3 Initiatieven gaan ook over herdenken. Initiatieven en herdenken staan met elkaar in verbinding

Maatschappelijke initiatieven en herdenken zijn moeilijk te scheiden omdat mensen deze niet zien als losstaande onderwerpen. Sterker nog, bij vragen over initiatieven wordt vaak over (een grotere plek geven aan) herdenken gesproken en bij vragen over herdenken komt de huidige ongelijkheid veel ter sprake.

2.4 Verschil tussen mensen die organisatorisch betrokken zijn en mensen die organisatorisch niet betrokken zijn

Hoewel de meeste mensen geen concrete initiatieven kennen, hebben sommigen hier een sterker beeld van. TrueTalk ziet een onderscheid tussen deze twee groepen door hun organisatorische betrokkenheid. Mensen die organisatorisch actief zijn binnen het thema hebben een duidelijker beeld van initiatieven. Mensen die organisatorisch niet actief zijn, hebben dit niet of nauwelijks.

2.5 Het systeem: mensen voelen dat ze er niet doorheen komen of dat ze niet meedoen

Veel gesprekspartners spreken over ongelijkheid in termen van een systeem met een plafond, waar ze maar niet doorheen kunnen komen. Er worden soms kritische opmerkingen geplaatst door mensen die zeiden dat het moeilijk is om mee te doen als kleinere partij met subsidies.

Hoofdstuk 3: Herdenken

3.1 Herdenken leeft en is belangrijk

Het herdenken van het slavernijverleden heeft voor veel nazaten van tot slaaf gemaakten waarde. Veel mensen zijn ermee bezig en noemen herdenken vaker spontaan. Herdenken gaat voor veel mensen ook over erkenning en verbinding.

3.2 Ongelijkheid gaat over iedereen. Iedereen zou moeten herdenken

Mensen zien herdenken als middel de huidige samenleving meer gelijk te krijgen. De gemeenschap van nazaten van tot slaaf gemaakten is divers, maar een meerderheid voelt onderlinge verbinding, omdat ongelijkheid hetzelfde voelt. Veel mensen vinden dat iedereen zou moeten herdenken en dat herdenken iets moet zijn waar ook witte Nederlanders zich deel van voelen. Wel moet het ‘echte

verhaal' worden verteld, zodat ook bewustwording groeit ook bij witte Nederlanders. Bewustwording is een van de onderwerpen die bij herdenken veel wordt genoemd. In het uitgebreide rapport is een top 15 gemaakt van de meest genoemde onderwerpen bij herdenken, met als drie meest genoemden: 1) onderwijs, educatie en jeugd; 2) bewustwording; 3) samenkomst en in gesprek gaan.

3.3 Eenheid en culturele diversiteit: een paradox

Niet alle nazaten van tot slaaf gemaakten herkennen zich in één vorm van herdenken. De diversiteit van de brede groep nazaten van tot slaaf gemaakten moet binnen het herdenken passen. Enerzijds is er behoefte aan de mogelijkheid voor ieder om het herdenken vanuit eigen geschiedenis en cultuur vorm te geven. Anderzijds is er behoefte aan een herdenking waar *iedereen* zich in kan herkennen. De meningen zijn erg verdeeld als het gaat over wie er in een herdenkingscomité moeten, of hoe dit georganiseerd kan worden. Sommigen vinden dat het herdenkingscomité een Trans-Atlantische focus moet hebben met Afrikaanse diaspora, en anderen willen bredere verbinding en vertegenwoordiging.

Hoofdstuk 4: Scope van nazaten van tot slaaf gemaakten

4.1 Ongelijkheid gaat over iedereen

Mensen spreken over- en ervaren de huidige situatie van ongelijkheid en doorwerking als hetzelfde met dezelfde impact. Daarin lijken culturele verschillen en verschillen in achtergrond weg te vallen.

4.2 Mensen kennen diverse en vermengde culturele achtergronden en familiegeschiedenissen

Het komt regelmatig voor dat de achtergrond van gesprekspartners een menging van diverse verhalen en voorouders is. Het is dus niet altijd makkelijk te zeggen waar iemand 'vandaan komt'. Voor degene zelf kan dat ook een zoektocht zijn.

4.3 Een deel van de mensen geeft aan meer ruimte te willen voor de Afro-diaspora van de Trans-Atlantische nazaten van tot slaaf gemaakten

Een deel van de mensen wil meer ruimte voor mensen met een Trans-Atlantische achtergrond met Afro-diaspora. Zij omschrijven hun slavernijverleden als ernstiger en dieper, waardoor er extra achterstand is en deze situatie extra aandacht nodig heeft.

Voorwoord

Dit onderzoek gaat over het dagdagelijks leven. Achter de stappenplannen, methodieken en woorden gaan talloze persoonlijke verhalen schuil. Denk aan “die kleine -vast goedbedoelde- opmerking op het werk heeft mij nog weken geraakt” tot “waarom wordt mijn dochter elke keer afgewezen bij haar sollicitatie”. Geen rapport kan ‘het echte gesprek’ vervangen.

Het thema heeft twee kenmerken die vanaf de eerste dag bepalend zijn geweest.

- Het thema slavernijverleden raakt velen, brengt intense emoties teweeg en gaat gepaard met persoonlijke ontwikkeling. Het is bewogen, emotioneel, academisch, beladen, bevrijdend en soms reinigend. Een aantal mensen onderneemt actie. Ze hanteren diverse stijlen en kennen verschillende stromingen.
- De overheid heeft twee rollen: ze is actor -onderdeel van het slavernijverleden- en regisseur. Een aantal organisaties omarmt de constructieve intentie van de regisseur, anderen twijfelen nog over het juiste moment. Er is soms wantrouwen en argwaan. Het is daarom even krachtig als innovatief dat de overheid kiest voor een dialoogprogramma.

Het heeft geresulteerd in een dynamisch dialoogprogramma waarbij nazaten van tot slaaf gemaakten zoveel mogelijk betrokken zijn geweest bij het proces van de drie fases.

Het speelveld bij slavernijverleden vereist niet alleen de blik van een onderzoeker, ook die van mediator: een procesbegeleider die het proces faciliteert, de verschillende krachten ruimte geeft en in goede banen leidt. De mediator is partijloos en speelt geen inhoudelijk rol. We kregen met die rol een inkijk in de werkelijke belangen van mensen. Met de dialoogsessies ontstond regelmatig een extra resultaat: ‘empowerment’ en ‘recognition’. De begrippen zeggen iets als: erkenning en versterking van de ontwikkeling van mensen, omdat anderen je echt horen.

TrueTalk legt -als bureau voor onderzoek en dialoog- de focus op de methodieken van kwalitatief onderzoek, mediation en design thinking. Daarmee haalden we de echte verhalen boven. We zagen daarna gemeenschappelijke lijnen en een paradox. Deze leidden ons naar de antwoorden op de vragen, en zoveel meer. De uitkomsten zijn daarmee ‘wat de mensen ons verteld hebben’. Ze zijn direct bruikbaar door de overheid en anderen.

Ik neem de vrijheid te eindigen met een persoonlijke noot. Het is ieders slavernijverleden, ook die van ons team. We hebben bij de honderden uren ook onze eigen emoties herkend en proberen te plaatsen. Daarbij zijn we geraakt door de mensen die onuitputtelijke energie steken in het creëren van begrip en erkenning. Ze gaan vaak tegen heersende krachten in, maar blijven volhouden. Ik heb hier diep respect voor.

Namens het TrueTalk-team,

Bart van de Ven

Leeswijzer

Deze rapportage kan gelezen worden door grote groepen mensen. Het is geschreven in het spanningsveld tussen begrijpbaarheid en laagdrempeligheid aan de ene kant, en betrouwbaarheid aan de andere kant. Hiermee doen wij recht aan de vele mensen die we gesproken hebben en zijn we zorgvuldig in het benoemen van de resultaten.

Deze rapportage verhaalt hoe de gemeenschap van nazaten van tot slaaf gemaakten van het slavernijverleden staat tegenover maatschappelijke initiatieven en het herdenken rondom het slavernijverleden. Daarnaast leest u in deze rapportage ook wat voor hen belangrijke thema's zijn die de onderzoeksvragen overstijgen.

De rapportage is als volgt opgebouwd: het eerste deel beslaat de context en onderzoeksvraag van BZK aan TrueTalk. Daarop volgt de aanpak en verantwoording van het onderzoek uitgelegd volgens de drie fasen waaruit het gehele onderzoek bestond. Daarna volgen vier hoofdstukken van inzichten, die zijn gegroepeerd volgens de volgende lijnen:

1. Overstijgende inzichten
2. Maatschappelijke initiatieven
3. Herdenken
4. Scope

De vraag van het BZK aan TrueTalk

Deze sectie geeft een beeld van de achtergrond van het onderzoek en de vraag die het Ministerie van Binnenlandse Zaken (BZK) bij TrueTalk neerlegde.

De achtergrond

Dit onderzoek vond plaats in opdracht van BZK. Bij de door Mark Rutte namens Nederland aangeboden excuses op 19 december 2022 werd aangegeven dat achter de excuses voor het slavernijverleden geen punt werd gezet, maar een komma. Een komma die samen met de maatschappij, nazaten van tot slaaf gemaakten en andere betrokkenen zal worden vormgegeven. BZK zet dialoogsessies in om met de maatschappij te bespreken hoe zij aankijken tegen de invullingen van de stappen na de komma. Het dialoogprogramma van dit onderzoek is een unieke en krachtige stap. Deze wordt vormgegeven door BZK, waarbij verschillende ministeries betrokken zijn.

De vraag aan TrueTalk

BZK heeft TrueTalk gevraagd om een dialoogprogramma op te zetten en uit te voeren. Doel: onderzoek doen over hoe er invulling gegeven kan worden aan acties die volgen uit de gemaakte excuses. BZK wil in gesprek over:

- Hoe een herdenkingscomité, dat als taak heeft om de herdenking van het slavernijverleden te organiseren, eruit moet zien;
- Hoe de regeling voor maatschappelijke initiatieven ingericht moet worden, zodat mensen zelf en met elkaar kunnen bijdragen aan meer kennis en erkenning.

De ontwerpeisen:

- De dialoogsessies vinden plaats verspreid over het land, ook in regio's buiten de Randstad;
- Dit onderzoek moet ook 'gewone' mensen aan het woord laten die niet behoren tot de 'usual suspects' van betrokken nazaten van tot slaaf gemaakten en organisaties;
- Het team van BZK moet kunnen aanschuiven bij- en actief mee kunnen doen met alle dialoogsessies.

Aanpak en onderzoeksmethoden

Dit onderzoek werd in drie fasen opgedeeld. De eerste fase diende als input voor het ontwerp voor de dialoogsessies in de tweede fase, zodat TrueTalk in de derde fase maximale resultaten had voor de analyse. Deze sectie start met de beschrijving van organisatie van het TrueTalk-team en de samenwerking met BZK, en beschrijft daarna per fase de (keuze van) aanpak.

Organisatie van het TrueTalk-team

Het team is samengesteld met de volgende competenties:

1: Kennis en ervaring van ontwerp, facilitering en analyse van dialogen

TrueTalk heeft ervaring in het uitvoeren, faciliteren en begeleiden van kwalitatief onderzoek en maatschappelijke dialogen met impact, waar diepere onderwerpen de kern van het onderzoek vormen. Deze ervaring van exploratief- en doelgroep-onderzoek zet TrueTalk in bij verschillende ministeries en organisaties die het echte gesprek opzoeken om zo tot diepe inzichten te komen.

De kern van het onderzoeksteam wordt gevormd door TrueTalk en bestaat uit professionals met diverse expertises. Bart van de Ven -directeur eigenaar- werkt sinds 2008 met het motto: 'Niet over mensen, maar met mensen praten'. Hij was eindverantwoordelijk. Consultant Rebecca Streng nam het inhoudelijke onderzoek en kon Bart indien nodig vervangen. Louise Weenink organiseerde 270 dialogen en speelde een rol als interviewer. Huayro Pootjes faciliteerde als onderzoeker het veldwerk en nam deel aan dialogen als facilitator en interviewer. Hij was verantwoordelijk voor de dataverwerking en hield nauw contact met het team van de opdrachtgever.

2: Trans-Atlantische achtergronden om optimaal te luisteren en analyseren

Zoals burgerparticipatie vereist: Verbinding met het thema en de betrokken mensen is onderdeel van het programma. Niet alleen op inhoud, zeker ook op het proces.

TrueTalk heeft als eerste een Kritische Denktank gevormd, die nauw betrokken is geweest bij de vorming van elk deelresultaat. De leden van de Kritische Denktank hebben ruime ervaring in het faciliteren van processen met Trans-Atlantische groepen en achtergronden, mede vanuit hun eigen achtergrond. Ze handhaafden een professionele afstand tot de inhoud en gaven geen persoonlijke meningen, waardoor ze optimaal konden bijdragen aan de analyse en interpretatie van de resultaten. Daarnaast voorzagen ze TrueTalk gevraagd en ongevraagd van advies over het onderwerp en de werking van Trans-Atlantische deelculturen.

De Kritische Denktank bestond uit vijf leden:

- Gilberto Morishaw is een changemaker, spreker en sociale innovator op het snijvlak van beleid, recht en duurzaamheid op lokaal, nationaal en internationaal niveau. Als ambassadeur en lid van diverse commissies draagt hij positief en onvermoeibaar bij aan positieve veranderingen.
- Kenneth Erselina is een sociaal ondernemer die dingen voor elkaar krijgt. Hij heeft een uitgebreid netwerk en is actief op de voor- en achtergrond. Dankzij zijn achtergrond in diversiteit consultancy, voegt hij waarde toe aan elke stap van het proces.

- Mercedes de Miranda is een ervaren innovator en teamcoach met een analytisch en positief kritisch oog. Ze leidt verschillende initiatieven om individuen en gemeenschappen vooruit te helpen, waaronder die met betrekking tot het slavernijverleden.
- Roan Lamp heeft een warme betrokkenheid en ervaring bij het onderwerp en de vereiste professionele distantie om observaties te duiden.
- Shantie Singh treedt op de voorgrond als spreker en schrijfster, en op de achtergrond als beleidsmaker en adviseur. Haar vermogen om mensen samen te brengen blijkt elke dag weer.

Voor de organisatie en uitvoering van het veldwerk, heeft TrueTalk samengewerkt met lokale kenners van de verschillende gemeenschappen. Deze 'partners', zoals ze genoemd worden, introduceerden TrueTalk in de verschillende steden, namen een deel van de recruitment op zich en hebben zelf een groot aantal dialogen gevoerd. In Bijlage 5 staat een overzicht van de partners.

Daarnaast heeft TrueTalk op de veldwerkdagen samengewerkt met freelancers die ook nazaat zijn. Ze hebben geholpen in de rol van notulist, recruiter of facilitator.

3: Projectmanagement om de resultaten te behalen binnen de gestelde eisen.
Louise Weenink en Huayro Pootjes gebruikten de ervaring van TrueTalk om de drie fases, met elk hun dynamieken, tot een goed einde te brengen.

De samenwerking met BZK

De samenwerking met de opdrachtgever is even belangrijk als intensief geweest. Elke fase is gedetailleerd afgestemd voordat er een stap werd gezet.
Drie opmerkingen:

- Het team van BZK kent diverse achtergronden en nazaten van tot slaaf gemaakten. Hierdoor werd TrueTalk niet alleen snel ingevoerd, ook ontstond al snel een transparante en directe communicatie. Niet relevant voor het onderzoek, maar toch gezegd: TrueTalk ziet een dergelijke teamsamenstelling als positief voorbeeld voor een overheidsteam dat midden in de maatschappij staat.
- De opdrachtgever stond altijd klaar om te helpen met praktische zaken en strategische vraagstukken, maar gaf ruimte door respect te hebben voor de onafhankelijke positie van het onderzoeksteam. Tijdens de analysefase had TrueTalk minimaal contact met BZK.
- De opdrachtgever heeft maximaal ruimte gegeven aan burgerparticipatie door een extra vraag, die ontstond in de verkennende dialogen, mee te nemen in het onderzoek. Namelijk, die van het verbreden van de doelgroep, voorbij Trans-Atlantisch.

Persoonsgegevens en privacy

In dit onderzoek werkten we met mensen die persoonlijke verhalen deelden. Zorgvuldigheid is extra belangrijk. TrueTalk hanteerde twee stelregels om risico's te minimaliseren:

- Persoonsgegevens afschermen van de inhoud: TrueTalk hield de persoonsgegevens, die benodigd waren voor het maken van de afspraken, van de inhoud gescheiden en sloeg deze op bij een externe beveiligde hostingorganisatie, los van de beveiligde server voor de dialogen. Daarmee werd de kans geminimaliseerd dat persoonsgegevens bij derden kwamen;
- Anonimiseren van observaties en analyse: TrueTalk anonimiseerde de observaties en analyseerde op generieke conclusies. De verslaglegging van de dialogen vermeldt dan ook geen namen en rugnummers.

Het belangrijkste resultaat van het minimaliseren van de risico's is dan ook: ruimte en privacy voor deelnemers om te zeggen wat ze willen zeggen. Daarbij hoort ook nazorg; mensen konden na afloop altijd contact opnemen met TrueTalk. Er is regelmatig nagepraat. Velen zijn geïnteresseerd in het rapport.

Fase 1: Verkennende gesprekken en detailontwerp

Deze sectie legt uit hoe TrueTalk de eerste fase aanvloog en legt de ontwerpeisen uit voor het detailontwerp in fase 2.

Verkennende gesprekken

In de eerste fase van het onderzoek voerde TrueTalk verkennende gesprekken met stakeholders die betrokken zijn bij het thema, om het detailontwerp voor de dialoogsessies in fase 2 op te zetten en tot samenwerking te komen met partners waarmee deze georganiseerd werden. TrueTalk vormde zich een beeld van het speelveld en de grote krachten, groepen en wensen. In deze fase werd de dialoog feitelijk geopend. Door in gesprek te gaan over het onderwerp met betrokkenen in het speelveld haalde TrueTalk niet alleen input op voor het ontwerp van fase 2, maar verzamelde ook de eerste inhoudelijke data rond de onderzoeksvragen. TrueTalk leerde veel van de dialogen, en liet blijken open te staan voor input.

De verkennende dialogen, de overleggen met de opdrachtgever en het overleg met de Kritische Denktank leidden tot een detailontwerp voor de dialoogsessies (veelal in samenwerking met partners) en een gespreksleidraad die het inhoudelijk anker voor het onderzoek vormde. De twee belangrijkste ontwerpeisen voor fase 2 werden duidelijk: Iedereen moest kunnen meepraten, en TrueTalk koos voor de open dialoogvorm in plaats van strakke interviews. Deze wordt hieronder beschreven.

Iedereen doet mee

Het onderzoek gaat in feite over het inrichten van overheidsbeleid met een focus op nazaten van tot slaaf gemaakten uit de Afro-diaspora met een Trans-Atlantische achtergrond. De scope voorafgaand aan het onderzoek had een specifieke focus op mensen van de Afrikaanse diaspora met een Trans-Atlantisch slavernijverleden; Marrons; en de Inheemse bevolkingen uit plekken waar Nederland slavernij bedreef in de Amerika's, het Caraïbisch gebied en West- en Zuid-Afrika. Dit vertaalde TrueTalk naar de doelgroep: *Mensen met een Trans-Atlantische achtergrond zijn nazaten van tot slaaf gemaakten van het slavernijverleden met een culturele verbinding met Suriname, het Caribisch deel van het Koninkrijk, Marron gemeenschappen, en de Inheemse gemeenschappen*.

De overheid zet met haar beleidskeuze een eerste stap, waarbij TrueTalk leerde dat er alvast vooruit gekeken kan worden naar een bredere groep nazaten van tot slaaf gemaakten van het koloniaal verleden. Veel gesprekspartners die gesproken waren in fase 1 stelden de huidige focus ter discussie; de Trans-Atlantische focus bleek niet vanzelfsprekend voor iedereen. In dit onderzoek heeft TrueTalk daarom ook ruimte gemaakt om iedereen aan het woord te laten en licht te schijnen op een vooruitblik voor volgende (beleidsmatige) stappen. Dit inzicht had twee gevolgen: ten eerste stelde TrueTalk vast dat iedereen die zich betrokken voelden mee moest kunnen praten. Ten tweede maakte TrueTalk ruimte voor een extra onderzoeksvraag m.b.t. de Trans-Atlantische 'scope'. Hieraan is hoofdstuk 4 van de inzichten gewijd.

Hoewel er in deze rapportage geen uitspraken gedaan worden over verschillende segmenten binnen de brede doelgroep, heeft TrueTalk alles gedaan om iedereen (alle soorten nazaten van tot slaaf gemaakten) te spreken en niet specifieke segmenten bovenliggend te laten zijn. In totaal zijn er 270 mensen gesproken om te zorgen voor een maximale spreiding in leeftijd, organisatorische betrokkenheid t.a.v. het onderwerp, gevoelens, culturele achtergrond, en binnen of buiten de Randstad. TrueTalk droeg extra zorg dat ook mensen uit de Marron, Inheemse en Caribische gemeenschap aan tafel kwamen, die in minder groten getale vertegenwoordigd zijn en daardoor moeilijker bereikbaar waren. Omdat achtergronden door elkaar kunnen lopen en niet iedere gesprekspartner zijn of haar culturele achtergrond deelde, is het moeilijk om iets te kunnen zeggen over wat de resultaten zijn binnen verschillende segmenten. TrueTalk kan enkel met zekerheid zeggen dat zij niemand is vergeten.

Het speelveld van organisaties en individuen bleek versnipperd. TrueTalk zette daarom in op een brede spreiding van locaties in Nederland. Gemeenschappen waren niet automatisch snel te vinden in elke stad, en organisaties wisten elkaar weinig te vinden. Hierdoor was de samenwerking met lokale partners cruciaal. TrueTalk selecteerde een top 15 van steden waar de Trans-Atlantische groep van nazaten van tot slaaf gemaakten statistisch het meest vertegenwoordigd was, en de kans dus het grootst dat TrueTalk hen zou kunnen spreken.

Om ook mensen te bereiken die niet face-to-face konden aanschuiven, die de website of partners van TrueTalk niet konden vinden, of die zich wellicht minder sterk verbonden voelden met het onderwerp, zette TrueTalk haar onderzoeksconcept ‘Café Bepp’ in voor veldwerk. In andere woorden: TrueTalk ging naar de mensen toe (ook de georganiseerde dialoogsessies waren op locatie). Met de methodiek van embedded research ontmoetten we iedereen, ook mensen die minder makkelijk meekomen, minder makkelijk praten en/of lastiger bereikbaar zijn[1]. TrueTalk kreeg zo verhalen uit de eerste hand in plaats van enkel via maatschappelijke, of bekende organisaties (lees: de ‘usual suspects’). Door naar mensen toe te gaan kregen wij ook mensen aan tafel die normaal niet in onderzoekspanels vertegenwoordigd zijn of binnen het netwerk van ‘usual suspects’ vallen.

TrueTalk doelde op maximale deelname binnen de randvoorwaarden. Iedereen die mee wilde doen mocht meedoen. TrueTalk maakte daarvoor gebruik van verschillende recruitmenttechnieken:

- Mensen konden zich via de website van TrueTalk aanmelden;
- Mensen konden zich via partners aanmelden;
- Mensen werden via ‘sourcing’ uitgenodigd;
- Mensen werden op straat door recruiters spontaan uitgenodigd om aan te schuiven met een kop koffie.

De recruitmentvormen sloten ook aan op de inrichting van het veldwerk: de dialoogvorm.

[1] Zie de TrueTalk bereikbaarheidsindex in de bijlagen.

De dialoogvorm: Dialogen in plaats van interviews

Een diverse groep gesprekspartners betekent ruimte voor uiteenlopende verhalen en ervaringen. TrueTalk koos daarom voor de open dialoogvorm in plaats van strakke interviews. In een dialoogvorm kan iedereen die iets wil zeggen over het onderwerp namelijk daadwerkelijk zeggen wat hij of zij kwijt wil. Zo kan men tot een echt en natuurlijk gesprek te komen en het echte verhaal horen. Daarnaast geeft een dialoog de mogelijkheid om door te vragen op wat gesprekspartners vertellen en de diepte in te gaan. Bij interviews is de vragenlijst leidend en is er geen tot weinig ruimte om mee te kunnen bewegen met onderwerpen die voor de gesprekspartners belangrijk zijn.

Figuur 1: Verschillen tussen interview en dialoog

TrueTalk leerde dat het thema een diep persoonlijke component heeft. Daarom heeft zij gekozen voor de maximalisering van het aantal individuele dialogen om hier zoveel mogelijk ruimte aan te geven. TrueTalk kon meebewegen met gesprekspartners als gesprekken korten of langer bleken te duren. Dit werd verder aangevuld met groepsdiscussies (ronde tafels), om ook inzicht te krijgen in de dynamiek tussen verschillende mensen (van verschillende groepen en standpunten).

In de gekozen dialoogvorm was ook ruimte voor uiteenlopende vormen van gesprekken, waar TrueTalk ook de recruitmenttechnieken op liet aansluiten. Mensen die zich van tevoren aanmeldden konden de ruimte nemen om zich zorgvuldig voor te bereiden (soms ontvingen wij schriftelijk al antwoorden op de onderzoeksvragen), en mensen die tijdens veldwerk spontaan van straat uitgenodigd waren (en die soms niet zoveel hadden met het onderwerp) konden kort van stof blijven. De dialoogvorm sloot ook aan op de rondetafelgesprekken die deel waren van de georganiseerde dialoogsessies. Binnen deze dialogen was namelijk ruimte voor (onderlinge) discussie.

In het inhoudelijke ontwerp van de dialogen maakte TrueTalk ook de vertaalslag om de formele onderzoeksvragen vanuit BZK beter te laten aansluiten op de spreektaal van gesprekspartners. Zo kon zij laagdrempelige dialogen voeren waarin iedereen kon meepraten. In overleg en samenspraak met

BZK vertaalde TrueTalk de formele vragen naar een gespreksleidraad die de formele vragen platsloeg naar spreektaal en diende als structuur voor de dialogen. De extra onderzoeksvraag rondom de scope is door de tweeledige gespreksleidraad heen gewoven.

De totstandkoming van de extra onderzoeksvraag

Burgerparticipatie zou geen burgerparticipatie zijn als mensen zelf niet thema's kunnen aandragen. Tijdens de verkennende gesprekken vormde zich een extra thema rond de scope van de doelgroep. In overleg met verschillende betrokkenen en BZK is er ruimte gemaakt door hier een hoofdstuk onder resultaten aan te wijden. Deze valt buiten de officiële opdracht, maar is meegenomen in het onderzoeksrapport in het kader van burgerparticipatie.

Fase 2: Veldwerk en dialoogsessies

Deze sectie beschrijft hoe TrueTalk het veldwerk uitvoerde in de vorm van dialoogsessies, en dit later aanvulde met straat- en online dialogen om bij te sturen op spreiding.

Dialoogsessies

TrueTalk organiseerde achttien dialoogsessies op locatie in Amsterdam, Den Haag, Rotterdam, Almere, Lelystad, Groningen, Utrecht, Tilburg, en Vlissingen (gesprekspartners kwamen niet alleen uit deze steden, maar ook uit omstreken), waarvan:

- 11 dialoogsessies samen met partners;
- 5 dagen straatdialogen met onderzoeksmethode Café Bepp;
- 2 dialoogsessies online (gesprekspartners kwamen uit Zwolle en Eindhoven).

TrueTalk sprak in totaal 270 mensen, waarvan:

- 126 gesprekspartners individueel face-to-face;
- 27 gesprekspartners individueel online;
- 108 gesprekspartners in een groepsgesprek face-to-face;
- 9 gesprekspartners in een groepsgesprek online.

Een dialoogsessie die TrueTalk met partners organiseerden zag er als volgt uit: TrueTalk voerde een dagdeel individuele dialogen op afspraak, gevolgd door een pauze, en een dagdeel groepsdiscussies in de vorm van een rondetafelgesprek – ook op afspraak. De locaties werden door de partners (in overleg met TrueTalk) georganiseerd en waren goed bereikbaar voor iedereen. Bij de dialoogsessies waren twee facilitators (TrueTalk en partner) en een notulist aanwezig. Wij bespraken vooraf welke mensen van BZK aanwezig zouden zijn. De opbrengst van de georganiseerde dialoogsessies was lager dan verwacht, waardoor TrueTalk bijstuurde in het aantal gesprekspartners door extra straatdialogen te organiseren.

Straatdialogen werden volgens de Café Bepp methode georganiseerd. TrueTalk bezocht dan bijvoorbeeld buurthuizen of lokale horecagelegenheden, waar zij een kleine onderzoeksfaciliteit inrichtte in de vorm van een Perzisch kleedje over tafel waarmee zij neutraal terrein creëerde. Een TrueTalk-consultant faciliteerde en begeleidde deze dagen, ondersteund door een recruiter die van

straat mensen in ruil voor een kop koffie uitnodigde voor een echt gesprek. Elke veldwerkdag startte met een briefing gesprekstechnieken voor de BZK-professionals die actief deelnamen als onderzoeker. TrueTalk gaf daarin uitleg over de gespreksleidraad, tips en tricks met gesprekstechnieken en aandachtspunten voor het onderzoek. Elke dialoog werd in tweetallen gevoerd om zo nauwkeurig mogelijk te kunnen notuleren.

Met extra straatdialogen kon TrueTalk ook bijsturen in het kader van 'iedereen spreken'. Zo kon zij meer mensen spreken die niet zo verbonden waren met het thema (zij hadden zich immers niet aangemeld), en kon TrueTalk ervoor zorgen dat er genoeg mensen van buiten de Randstad gesproken zouden worden. Ook kon TrueTalk met extra dialogen bijsturen op het aantal ouderen en gesprekspartners van de eilanden, zodat ook zij genoeg werden gehoord. Online dialogen werden aan het eind van fase 2 ook ingezet om bij te sturen op de bovenstaande kenmerken.

De gesprekspartners

TrueTalk sprak een brede doelgroep, zoals beschreven bij fase 1. Kortom: iedereen was welkom om deel te nemen aan de dialogen. Daarbij is gekeken naar spreiding van culturele achtergrond, emoties t.a.v. het onderwerp, en organisatorische betrokkenheid t.a.v. het onderwerp. Ook leeftijd speelde een rol; om generatieverschillen in beeld te krijgen hanteerde TrueTalk de leeftijdsspreiding. TrueTalk sprak mensen die zich emotioneel niet zo verbonden voelden met het onderwerp, mensen die zelf werkzaam waren in stichtingen of organisaties, en alles ertussenin.

Genderverdeling:

- Vrouw: 57,0% (154 gesprekspartners)
- Man: 43,0% (116 gesprekspartners)

De leeftijdsspreiding:

- 18-40 jaar: 35,2% (95 gesprekspartners)
- 41-60 jaar: 43,0% (116 gesprekspartners)
- 61+ jaar: 21,9% (59 gesprekspartners)

Betrokken of niet betrokken als lid van een organisatie:

- Niet betrokken 67,7% (183 gesprekspartners)
- Betrokken 32,2% (87 gesprekspartners)

Binnen of buiten de Randstad:

- Buiten de Randstad: 30,0% (81 gesprekspartners)
- Binnen de Randstad 70,0% (189 gesprekspartners)

Niet iedere gesprekspartner heeft hun etnische achtergrond gedeeld, of kon zijn of haar afkomst terugleiden naar één culturele of etnische groep. Daarom is de spreiding van etniciteit niet compleet en duidelijk. Wel weten we met zekerheid dat we minimaal 125 personen hebben gesproken met een

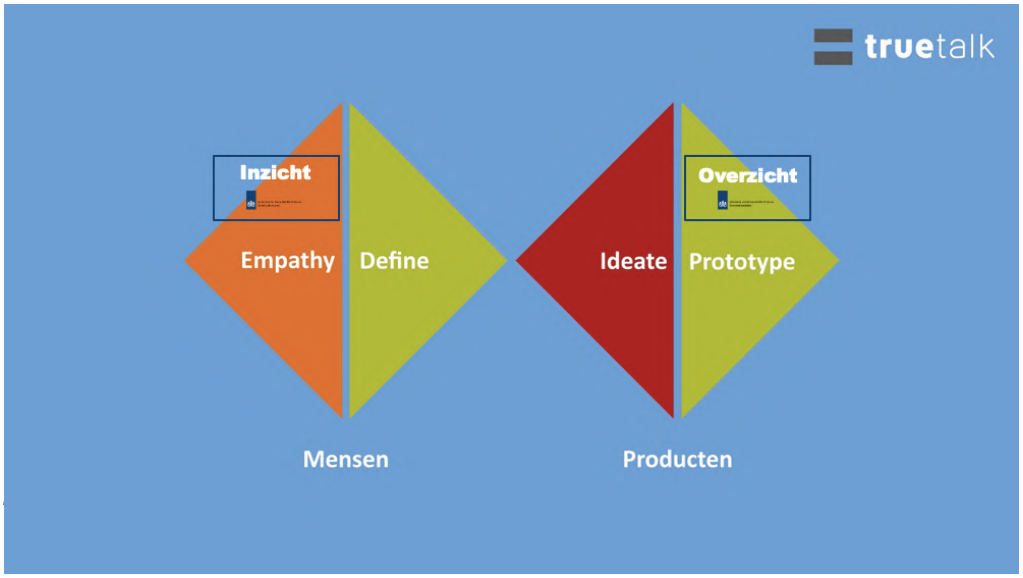
Surinaamse migratieachtergrond en 70 personen met een Caribische migratieachtergrond. Hierbij hebben we bewust gesproken met personen van de Marron, Inheemse en Hindoestaanse gemeenschap. Ook hebben we mensen gesproken uit verschillende landen die met slavernij en de doorwerking hiervan te maken hebben gehad, zoals Sudan, Ghana, Haïti, Congo, Kaapverdië en Guyana. Vanuit privacyoverwegingen heeft TrueTalk van niemand de persoonsgegevens opgeslagen. Echter, voor het waarborgen van een goede spreiding in 1) leeftijd; en 2) genderidentiteit, is er per dialoog wel bijgehouden tot welke leeftijdsgroep onze gesprekspartners behoren en met welke genderidentiteit zij zich identificeerden. Daarbij is voor zover mogelijk geprobeerd bij te houden tot welke etnische of culturele gemeenschappen de gesprekspartners behoorden. Dit laatste is beperkt in beeld gebracht omdat niet iedereen uit zichzelf zijn of haar culturele achtergrond deelde, en daar uit respect niet specifiek naar is gevraagd.

Tot slot, TrueTalk heeft iedereen gesproken. We hebben mensen gesproken die actief en niet actief betrokken zijn als onderdeel van een vertegenwoordigende organisatie. TrueTalk vertaalt dit in een indicatie van de 'organisatorische betrokkenheid' van de gesprekspartners. Betrokkenheid is: kaderlid, actief deelnemend aan en/of namens een organisatie. Omdat dit een subjectieve beoordeling is, stelt TrueTalk bij deze telling een betrouwbaarheidsmarge van 10% vast.

Fase 3: Analyse

Deze sectie geeft de gebruikte methodieken en het stappenplan van de analyse weer.

De analysefase bestond uit twee delen: de inzichten en daarop aanvullend en verdiepend, de overzichten. In de 'feedbackloop' van design thinking liggen de inzichten aan de kant van 'empathy', een fase waar men open vragen stelt en ophaalt wat er leeft bij de doelgroep. Inzichten aan deze kant gaan over gevoel, ervaring en beleving. De overzichten liggen aan de kant van 'prototype', waar in design thinking een concept (in dit geval een beleidsidee) neergelegd wordt, waarover reacties worden opgehaald. De inzichten en overzichten zijn tijdens de inzichtensessie op 11 januari 2024 neergelegd bij het team van BZK, dat de mogelijkheid had deze verder te bevragen, nuanceren of aan te vullen.

Inzicht

Geheel volgens de wetten van kwalitatief marktonderzoek is 100% van de inzichten gebaseerd op wat mensen hebben gezegd. TrueTalk heeft met drie consultants de notulen van de dialogen geanalyseerd en tijdens vier interne inzichtensessies de resultaten tegen elkaar aangelegd. Daaruit werden de hoofdlijnen van de inzichten bepaald; zowel de overstijgende hoofdinzichten, als de inzichten per onderzoeksvraag.

Overzicht

Om de inzichten te versterken en overzichtelijk te maken, is de inhoud van de dialogen systematisch gecodeerd. Dit komt samen in twee lijsten van de meest benoemde onderwerpen voor zowel de invulling van de maatregel maatschappelijke initiatieven (eerste onderzoeksvraag) als de invulling voor het komende herdenkingscomité (tweede onderzoeksvraag). De onderwerpen zijn gebaseerd op clusters van bewoordingen waarin mensen reageerden op de vragen. Deze zijn voor alle onderwerpen in Bijlage 1 opgenomen in de vorm van word clouds.

De codering en het overzichtelijk maken van de vondsten verliepen stapsgewijs. Met het lezen van de notulen van alle dialogen begon TrueTalk met de eerste inductieve formuleringen van codes die de ideeën van de gesprekspartners per onderzoeksvraag categoriseerden. Als tweede stap werd besloten of de gemaakte codes de inhoud volledig representeerden. Waar nodig werden aanpassingen gedaan om de woorden van onze gesprekspartners zo goed mogelijk tot hun recht te laten komen. Bij de volgende stap werd de frequentie van alle codes geteld. De meest genoemde onderwerpen werden verwerkt tot een lijst per onderzoeksvraag. Mensen gebruiken 270 verschillende manieren om hun ideeën over te brengen. Om deze persoonlijke nuances niet te laten vervagen, heeft TrueTalk word clouds gemaakt van hun daadwerkelijke uitspraken (Bijlage 1).

NB: Deel van de vondsten is dat de spreiding van onderwerpen veel verschilt tussen de lijsten. Er is namelijk een grotere spreiding met onderling kleinere verschillen in de frequentie van onderwerpen bij het lijstje van de invulling van het herdenkingscomité. Om de kleinere verschillen binnen deze lijst eer aan te doen is er een Top 10 voor de invulling van de maatregel maatschappelijke initiatieven (eerste onderzoeksvraag) en een Top 15 voor de invulling van het herdenkingscomité (tweede onderzoeksvraag).

Ontwerpeisen voor de rapportage

De resultaten van de analyse verwerkte TrueTalk in de rapportage. TrueTalk werkte met de volgende ontwerpeisen:

- Eenvoudig geschreven: grote groepen in Nederland moeten het kunnen lezen en begrijpen.
- Betrouwbaar onderzoek.

0800 - 024 24 10
MOEDER SURINAME
MAMA SRANAN
idfa

Resultaten

De volgende vier hoofdstukken beslaan de inzichten van het onderzoek. Deze zijn gegroepeerd in vier thema's:

1 *Overstijgende inzichten*
2 *Maatschappelijke initiatieven*
3 *Herdenken*
4 *Scope*

Hoofdstuk 1: Overstijgende inzichten

De inzichten in dit hoofdstuk overstijgen de onderzoeksvragen. Wanneer mensen de kans kregen kwamen veelal onderstaande thema's naar boven.

1.1 Het onderzoek gaat over slavernij in het verleden, maar mensen praten over ongelijkheid in het heden

Op een enkele na, praten mensen als vanzelf over hun dagelijks leven en de huidige samenleving. Zo schoven gesprekspartners aan in hun rol als deel van een organisatie, maar vertelden binnen vijf minuten hun persoonlijke drijfveren en verhalen. Mensen praten over wat TrueTalk probeert samen te vatten als ongelijkheid, wetende dat dit woord geen recht doet aan de diepte van het gevoel en het spectrum aan persoonlijke ervaringen. Onder ongelijkheid verstaat TrueTalk (zoals de verhalen laten zien): het niet vanzelfsprekend kunnen *zijn*, opvallend zijn, verminderde kansen, sociale en economische achterstanden, tot aan structureel racisme. Dit gevoel van 'altijd maar overal anders gezien en behandeld te worden' heeft impact op het dagelijkse leven van nazaten van tot slaaf gemaakten in het hier en nu. Hoewel het thema van het onderzoek wijst op het verleden, werd er in vrijwel alle dialogen door een grote meerderheid van de gesprekspartners in eerste instantie gepraat over de huidige situatie (en persoonlijke ervaringen) van ongelijkheid.

"We zijn nog ver weg van gelijkwaardigheid. Equality is not a privilege, but a human right. Maar dat hebben we niet."

Mensen hebben vaak geen beeld bij het woord 'doorwerking', maar herkennen zich direct in ervaringen van ongelijkheid die horen bij doorwerking. Daarmee kwamen veel persoonlijke voorbeelden. Het gevoel van nooit 'vanzelfsprekend' te zijn in een witte samenleving. Als ouder de afweging maken of zij hun kinderen wel of niet wit zouden moeten opvoeden. Je wit moeten gedragen, en dan weer switchen naar je zwart gedragen; 'jezelf' kunnen zijn (codeswitching). Staande gehouden worden door de politie op basis van huidskleur. Ongelijkheid is in vrijwel alle gesprekken een bovenliggend thema dat elke gesprekspartner persoonlijk raakt.

"Ik wil het bespreekbaar maken want het is belangrijk. Er is een diepe frustratie. Mijn voorouders hebben dingen meegemaakt. Er is een brainwash die we nog steeds meemaken. Er wordt nog steeds geprofiteerd van de slavernijgeschiedenis."

1.2 De ongelijkheid bestaat al meerdere generaties en is alom aanwezig. Mensen zijn zoekend in hun proces

Ongelijkheid, zowel socio-economisch als in de vorm van racisme en discriminatie, is een diepliggend thema wat vrijwel alle gesprekspartners van verschillende achtergronden, leeftijden en steden persoonlijk raakt. Het is een onderdeel van hun dagelijks leven en is alom aanwezig. Daarnaast vertellen veel nazaten van tot slaaf gemaakten automatisch dat deze ongelijkheid al generaties teruggaat. Gesprekspartners leggen regelmatig een link tussen ongelijkheid en het slavernijverleden, en pellen de lagen van hun huidige realiteit als het ware af naar het slavernijverleden, waar zij de oorzaak zien liggen. Slechts een aantal gesprekspartners, die al actief verbonden waren aan het onderwerp, gebruiken het slavernijverleden als beginpunt voor hun verhaal.

"Het is een soort overlevering van generatie op generatie."

De ongelijkheid is een thema dat voor veel nazaten van tot slaaf gemaakten ook een diep persoonlijke zoektocht en verwerkings- of soms zelfs rouwproces is, dat generaties in hun eigen familie teruggaat en heel dichtbij komt. "Mijn oma's moeder was tot slaaf gemaakt," zei iemand bijvoorbeeld. Weer een andere gesprekspartner gaf aan dat hij geen idee had waar hij vandaan kwam omdat hij maar drie generaties van zijn familiegeschiedenis kende. Hij voelde zich afgesneden van zijn spiritualiteit. Woorden als 'DNA' en '(intergenerationeel) trauma' worden veel genoemd. Sommige gesprekspartners vertellen bezig te zijn het met helen van hun eigen trauma's die wortelen in vele generaties ("Ik heb twee trauma's die ik moet doorbreken"), of willen een DNA-test doen.

"Je leert van de geschiedenis. Er moeten dus oudere mensen zijn maar we moeten ook de jongeren betrekken. Er moet bijvoorbeeld een DNA-onderzoek komen die laat zien dat we allemaal eigenlijk zwarte mensen zijn."

Dit proces is een reis van intern (wie ben ik, waar kom ik vandaan, wat is er te helen?) en extern (wat vind ik van de samenleving?) zoeken waarin veel nazaten van tot slaaf gemaakten nog oriënterend zijn. Dit werd duidelijk toen bleek dat de dialoogsessies op zichzelf ook een interventie waren waar gesprekspartners soms zelf tot inzichten kwamen. Zo schoof er bijvoorbeeld een gesprekspartner aan bij een ronde tafel om vooral te luisteren en zich te oriënteren. Een vrouw schoof aan als Nederlandse en sprak op het eind van de dialoog vanuit "wij Surinamers." Gesprekspartners gingen vaak anders de deur uit.

"Op school moesten we onderzoek doen naar mijn stamboom. Ik zocht mijn naam op Google. De Engelsen zijn ook geweest op St-Maarten. Ik kwam erachter dat het een Engelse plantage eigenaar was. Ik heb het een tijdje weggestopt en nu denk ik dat ik meer ben gegroeid en daardoor meer de drang heb meer te weten van mijn eigen achtergrond."

In dit proces van zoeken blijkt het niet vanzelfsprekend te zijn dat iedereen weet hoe zich te verhouden met het slavernijverleden en de doorwerking ervan. Er is veel in beweging. Sommige mensen staan nog in het gevoel van trauma en lopen vast. Ze weten niet wat ze moeten doen of waar te beginnen, en merkten tijdens de gesprekken hoe groot de behoefte aan praten is, aan heling. Er zijn ook mensen die

zoekend zijn in hoe ze zich gedragen in verschillende werelden: “Soms gedraag ik mij wit, bijvoorbeeld op het werk, in een ander geval ben ik mijzelf.” Sterker nog, een aantal mensen gaf aan erachter te zijn gekomen dat ook zij -een deel van hun leven- het wit zijn als norm hebben of hadden gesteld.

“Ik heb Hoe Duur Was De Suiker gezien omdat deze over Suriname ging. Het was niet een fijne film. Maar waar ik echt van schrok was van hoe er toen gepraat werd qua jargon en toon. Ik kreeg tranen in m’n ogen, ik werd getriggerd. Omdat ik dacht ik herkén dit, ik herken de toon en structuren. Ik kende het van m’n studentenvereniging, mijn advocatenkantoor en überhaupt de rechtenstudie. De toon en structuren van hoog en laag zijn nog steeds hetzelfde. De energie is hetzelfde.”

1.3 Mensen praten in verschillende gradaties over ongelijkheid

De mate waarin nazaten van tot slaaf gemaakten zich betrokken voelen bij, en zich verhouden tot het slavernijverleden loopt uiteen van ‘ik heb er niks mee’ tot ‘er moet nu iets veranderen’. Het gaat hier om een persoonlijk proces waarin TrueTalk ruwweg vier benaderingswijzen (‘hoe ga ik hiermee om?’) onderscheidt, gebaseerd op mediation en conflicthantering. De verschillende benaderingswijzen laten zien waar nazaten van tot slaaf gemaakten staan in dit proces, en hoe zij zich verhouden tot het slavernijverleden.[2] De benaderingswijzen zijn niet in beton gegoten. Mensen kunnen bewegen tussen verschillende benaderingswijzen, afhankelijk van hun persoonlijke ervaringen, en een bredere maatschappelijke ontwikkeling. De benaderingswijzen zijn hieronder beschreven.

[2] Kwantitatief is het moeilijk iets te zeggen over deze segmenten van benaderingswijzen. In de dialogen spraken wij bepaalde groepen/segmenten meer dan anderen waardoor we over heel Nederland moeilijk iets kunnen zeggen.

Benaderingswijze I: kijken naar het verleden

Mensen die boos zijn leven op een bepaalde manier nog in het verleden. Zij voelen zich nog geschaad en zitten daarom vol in emoties van woede, verdriet, wanhoop en frustratie. “Hoe kun je gaan herdenken als je nog in een situatie van oorlog zit?” Er wordt gesproken in termen van ‘wij’ tegenover ‘zij’. Gesprekspartners met deze benaderingswijze hadden het over de witte Nederlanders en hun superioriteitsgevoel, en het systeem dat hen stelselmatig achterstelde. “Ik ben moe van gesprekken. Wie bloedt zijn de nazaten van tot slaaf gemaakten.” Het geduld is op, nu is het tijd voor concrete oplossingen, zo hoorden wij in gesprekken. “Erkenning voor wat ons is aangedaan.” Hier zijn ook mensen die hun eigen gemeenschap eerst willen emanciperen, ontwikkelen en versterken omdat het vertrouwen in de witte samenleving ontbreekt.

“Witte mensen gebruiken heel vaak voorzichtige woorden en eufemismes maar dan gebeurt er helemaal niks.”

Benaderingswijze II: kijken naar het heden

Veel gesprekspartners bevinden zich in een zoekende fase en een verwerkingsproces waardoor ze meer in het heden staan. Er wordt gesproken in termen van ‘ik’. Mensen weten niet zo goed wat ze met een conflict moeten, hoe ze zich ertoe verhouden, en waar ze staan. Het roept soms ook identiteitsvragen op. Gesprekspartners zijn veel bezig met het zoeken naar hun identiteit en de verhalen van voorouders of puzzelstukken (zoals DNA-onderzoek) die met de slavernij verloren zijn gegaan. Daarmee gaat een proces van rouw en heling hand in hand. Ook het verwerken van trauma is een zoektocht in hoe men zich tot het thema verhoudt, wil verhouden, of leert verhouden. Het zoeken naar identiteit gaat niet alleen over wat er verloren is gegaan, maar ook over het heden. Hoe verhoudt men zich met een eigen (soms nieuwe of veranderende) identiteit, en tegelijk ook met een witte omgeving? Hierbij kan men denken aan ‘codeswitching’: het ‘switchen’ tussen de eigen en de witte identiteit of cultuur (en alle gedragingen en sociale codes die daarbij horen).

“Ik heb veel racisme meegemaakt. Ik voelde me achtergesteld, onderschat. Ik merkte dat ik meer overleef dan geniet.”

Nazaten van tot slaaf gemaakten met deze benaderingswijze kwamen ook tijdens dialogen tot inzichten. Hier waren de dialogen zelf een interventie op gebied van persoonlijke ontwikkeling waar mensen ook geraakt en geïnspireerd werden of tot inzichten kwamen. Bij het onderwerp herdenken waren er bijvoorbeeld veel momenten waarop mensen oriënterend en zoekend waren. Een gesprekspartner schoof zelfs aan met de woorden “Ik ben hier vooral om te luisteren.”

“Er zijn wel gespreksavonden. Mensen willen met elkaar in gesprek en luisteren. Er zijn nog te veel problemen die niet gehoord worden. Dit soort gesprekken zijn nodig.”

Benaderingswijze III: Het is geen onderwerp

Er is ook een benadering waarbij mensen tot op bepaalde hoogte ontkennen dat zij last hebben van een probleem. Daarbij hoort bijvoorbeeld dat een groep gesprekspartners zich voornamelijk Nederlands voelt. Zij zijn immers in Nederland geboren. “Ik ben gewoon Nederlands, ik heb hier niet zoveel mee.” Voor anderen is dit een vorm van zelfverdediging. Zij geven het liever geen aandacht of hebben hun gevoel/ervaringen ver weggestopt. “Ik voel geen discriminatie.” Sommigen willen of kunnen er echt niet over praten (vooral de oudere generatie). Geen aandacht geven aan de doorwerking van het slavernijverleden heeft ook voor een aantal mensen te maken met hun identiteit. Zij willen vooral over zichzelf praten (en naar zichzelf kijken) als mens in plaats van ‘een persoon van kleur’. Een kleine groep gesprekspartners keek er op deze manier naar.

“Ik denk liever niet alleen na over mezelf als zwarte vrouw, ik wil liever dat je me gewoon ziet als mens met al mijn kwaliteiten.”

Benaderingswijze IV: Kijken naar de toekomst

Er zijn ook mensen die graag samen verder willen en dus meer in 'wij' denken. Nazaten van tot slaaf gemaakten die op deze manier kijken naar het thema willen dat het slavernijverleden van iedereen kan worden, of hechten veel waarde aan onderwijs en de verbindende rol ervan. Voor hen is het herdenken en het helingsproces iets wat “wij samen moeten doen”. Zij willen graag het stokje overdragen aan de volgende generatie.

“Draag het stokje over maar blijf elkaar vinden, anders stoot je ook mensen af.”

1.4 Mensen hebben geen concreet beeld bij initiatieven of vormen van herdenken, maar zijn zoekende naar ‘erkenning’ en ‘verbinding’

Het overgrote deel van de gesprekspartners heeft geen concreet beeld bij herdenken of bij initiatieven. De rode draad ligt dieper; veel gesprekspartners hebben het over de ongelijkheid dat initiatieven of vormen van herdenken zouden moeten aanpakken, veelal langs de lijnen van erkenning en verbinding. Erkenning van niet alleen het volledige verhaal van de slavernij, maar ook de socio-economische, sociale en psychologische impact die het nog steeds maakt in het leven van nazaten van tot slaaf gemaakten. Erkenning maakt ook ruimte voor verbinding binnen en tussen (witte en zwarte) gemeenschappen. Herdenken zou er volgens veel mensen in ieder geval zo uit moeten zien dat ook witte Nederlanders zich er betrokken bij- en deel van voelen, en verschillende gemeenschappen nazaten van tot slaaf gemaakten meer met elkaar verbonden zijn.

“Ik zie een grote herdenking voor me. Met bewustwording en erkenning, die bij alle aanwezigen is gedeeld. Een geschiedenis van alle Nederlanders.”

1.5 Bewustwording

Door de gesprekken heen, rond beide onderzoeksvragen, wordt er gesproken over bewustwording van alle (ook witte) Nederlanders en de jonge generatie. Bewustwording als kennis van de slavernij- en koloniale geschiedenis en de huidige verhoudingen als doorwerking ervan. Bewustwording heeft volgens gesprekspartners twee uitkomsten. Ten eerste zorgt bewustwording ervoor dat ook witte Nederlanders meegenomen worden in het verhaal en zich deel gaan voelen van de geschiedenis. Veel mensen gaven aan iedereen te willen meenemen, inclusief de witte gemeenschap, zodat de verbinding tussen wit en zwart sterker kon worden. Ten tweede, bewustwording kon ook gaan over het laten ontwikkelen van eigen gemeenschappen. Want, zo zei een gesprekspartner: “We hebben 400 jaar achterstand, laten we bij onszelf beginnen.” Bij bewustwording werd ook onderwijs veel genoemd. De overkoepelende wens is dat bewustwording uiteindelijk bijdraagt aan een gelijkere samenleving.

“Bewustwording bereikt ook een gevoel van weten wie je bent. Maar ook bewustwording van witte Nederlanders, dat zij ook de geschiedenis kennen waarmee er ruimte is voor meer verbinding. Dus meer bewustwording bij een zo groot mogelijke doelgroep. Iedereen moet meegenomen worden in het gesprek. Dat creëert verbinding en meer begrip.”

1.6 Ongelijkheid overstijgt demografische kenmerken en afkomst

Mensen van alle gemeenschappen met verschillende geschiedenissen zeggen in grote lijnen hetzelfde: iedereen ervaart dezelfde gevoelens bij ongelijkheid. Kolonialisme en slavernij wordt daarom vaak vermengd.

“Als ik kijk naar waar ik vandaan kom en waar ik nu ben dan herdenk ik het slavernijverleden en kolonialisme bijna elke dag.”

Hoofdstuk 2: Maatschappelijke initiatieven

Dit hoofdstuk beschrijft de antwoorden op de vraag hoe de regeling voor maatschappelijke initiatieven ingericht moet worden, zodat mensen zelf en met elkaar kunnen bijdragen aan meer kennis en erkenning.

2.1 Mensen kennen nauwelijks concrete initiatieven. Ze hebben het vooral over intenties en doelstellingen

Sprekend over initiatieven is de rode draad in de gesprekken niet de initiatieven zelf, maar het probleem dat ze moeten aanpakken: ongelijkheid. Mensen kunnen niet veel zeggen over concrete initiatieven en weten vaak ook niet wat voor initiatieven er in hun buurt spelen. Zij kunnen wel veel zeggen over wat zij met initiatieven zouden willen bereiken. Daaraan ten grondslag ligt het gevoel van structurele ongelijkheid. Dit probleem is voor vrijwel alle gesprekspartners de kern die initiatieven zouden moeten oplossen. Hoewel concrete initiatieven nauwelijks genoemd worden, kunnen mensen wel richtingen van initiatieven noemen zoals 'onderwijs' of 'bewustwording' (ook van witte Nederlanders). Vaak werd er tijdens de dialogen over herdenken gesproken als de vraag over initiatieven werd gesteld.

"Wat ik altijd tegen leeftijdsgenoten zei is dat wat voor jullie de gouden eeuw is, is voor mij de donkere eeuw. Ik zag mijn naam in het tropenmuseum op de muur staan."

2.2 De genoemde richtingen van maatschappelijke initiatieven

In abstracte lijnen spreken mensen over verschillende soorten initiatieven. In Tabel 1 staat het overzicht van wat mensen zeiden. In totaal noemden mensen 67 mogelijke initiatieven. De percentages staan in verhouding tot dit totaal. Zie Bijlage 2 voor de totalen van initiatieven die zijn genoemd. Voor meer quotes/verhalen wat de onderstaande woorden betekenen volgens de nazaten van tot slaaf gemaakten, zie Bijlage 1 (B1.1 t/m B1.10) voor verdiepende en verbredende woorden van gesprekspartners over maatschappelijke initiatieven. Hieronder staat het overzicht van wat mensen zeiden.

Tabel 1

De top 10 van meest genoemde maatschappelijk initiatieven door 270 nazaten van tot slaaf gemaakten

Maatschappelijke initiatieven	Totaal	%
Onderwijs, educatie & jeugd	171	15,3
Bewustwording	98	8,8
Sociale gelijkheid en racisme	95	8,5
Kunst en cultuuruitingen	72	6,4
Samenkomst en in gesprek gaan	69	6,2
Verbinding met anderen	50	4,5
Aandacht aan doorwerking	47	4,2
Mentale gezondheid en trauma	40	3,6
Herdenking	29	2,6
Diversiteit en inclusie	24	2,1

2.3 Initiatieven gaan ook over herdenken. Initiatieven en herdenken staan met elkaar in verbinding

In de dialogen blijkt dat initiatieven en herdenken moeilijk te scheiden zijn omdat mensen deze niet zien als losstaande onderwerpen. Sterker nog, bij vragen over initiatieven wordt vaak over herdenken gesproken. Veel mensen vinden dat herdenken een grotere plek zou moeten krijgen. Het gaat er dan over hoe herdenken ingericht kan worden, of een grotere plek kan krijgen in Nederland. Bewustwording in deze context wordt ook vaak genoemd als opbrengst van initiatieven die gaan over herdenken. Bij vragen over herdenken komen er ook onderwerpen op tafel die meer te maken hebben met de huidige doorwerking, ongelijkheid en de obstakels die nog overwonnen moeten worden.

"Ik vind het zo belangrijk dat de geschiedenis en het hele verwerken van de slavernij daarna, dat die ook bij de witte Nederlanders komt, niet alleen maar bij mensen van kleur. Het is ook een Nederlandse geschiedenis. Dat die bewustwording er komt."

2.4 Verschil tussen mensen die organisatorisch betrokken zijn en mensen die organisatorisch niet betrokken zijn

Hoewel de grote meerderheid van de mensen geen concrete initiatieven kent, is er een groep mensen die hier een sterker beeld van heeft. TrueTalk ziet een onderscheid tussen deze twee groepen op basis van organisatorische betrokkenheid. Mensen die organisatorisch actief zijn binnen het thema slavernijverleden of ongelijkheid hebben een duidelijker beeld van- of idee bij concrete (bestaande) initiatieven. Mensen die organisatorisch niet actief zijn, hebben geen concreet beeld of idee bij (bestaande) initiatieven en zijn vaak niet bekend met initiatieven in hun eigen stad.

"Initiatieven? 'Ik ben een verhalenverteller' bij Pluspunt Rotterdam. Het is eerst bij de zwarten begonnen. Het was opgezet om erover te praten, maar wij doen het op onszelf nu. Wij willen graag dat de gemeente dit weer oppakt. Wij hebben er geen subsidie voor."

2.5 Het systeem: mensen voelen dat ze er niet doorheen komen of dat ze niet meedoen

Veel gesprekspartners spreken over ongelijkheid in termen van een systeem met een plafond, waar ze maar niet doorheen kunnen komen. Een voorbeeld hiervan is dat veel organisaties en individuen verbaasd waren dat een wit bureau als TrueTalk de opdracht tot dit onderzoek had gekregen. Organisaties vroegen zich af waarom zij dit niet wisten, of niet waren gevraagd. Andere voorbeelden van het systeem gaan over solliciteren en niet worden uitgenodigd, of geen subsidie kunnen krijgen omdat een grotere partij de buit wegkaapt. Er worden soms kritische opmerkingen geplaatst door mensen die zeggen dat het moeilijk is om mee te doen met subsidies als kleinere partij.

Veel organisaties blijken niet een zodanig formeel georganiseerd kader of mate van formele organisatie te hebben dat ze in aanmerking komen voor subsidies en ondersteuning. Groepen besteden veel energie aan alle soorten van activiteiten, op eigen initiatief, en lang niet altijd met ondersteuning. Daarnaast kennen ze niet altijd een vaste achterban of formele structuur, wat hen moeilijk bereikbaar maakt. Veel van hen zullen niet vanzelfsprekend herkend en erkend worden als partij, waardoor zij subsidies mislopen.

"Subsidies is voor de overheid de makkelijkste manier om te checken of iets echt is. Als wij het hebben over patronen die nu nog heel duidelijk zijn, dan is de bureaucratie daar een groot onderdeel van specifiek voor de zwarte gemeenschap. Wetende dat de community's geen idee hebben hoe ze een goede subsidieaanvraag moeten indienen. Ik vind het gek dat je excuses aanbiedt en erkent dat wat we toen gedaan hebben verschrikkelijk is, en honderden miljoenen gaat uitgeven (er zijn megaveel problemen binnen de zwarte en Indonesische en Molukse gemeenschap) maar dat je daarvoor aanvraag moet doen. 'We gaan jullie dan helpen maar wetende dat de success rate van subsidieaanvragen niet goed is.' De Nederlandse overheid weet dondersgoed dat het voor veel mensen heel moeilijk is en een uitputtend proces is. Ik vind het heel ontmoedigend en niet netjes."

Hoofdstuk 3: Herdenken

Dit hoofdstuk beschrijft wat mensen hebben gezegd op de tweede onderzoeksvraag die vraagt hoe een herdenkingscomité, dat als taak heeft om de herdenking van het slavernijverleden te organiseren, eruit moet zien.

3.1 Herdenken leeft en is belangrijk

Het herdenken van het slavernijverleden heeft voor veel nazaten van tot slaaf gemaakten waarde. Dat was te zien o.a. wanneer er ook rondom het thema initiatieven spontaan werd gesproken over herdenken. Mensen geven aan te kijken naar de herdenking op TV, en zijn zich er bewust van. Veel van hen vieren Keti Koti: "Herdenken zoals in het Oosterpark is mooi met al onze mensen. Dat is indrukwekkend." Herdenken geeft ruimte om te bezinnen, en om met elkaar te zijn. Om verhalen te delen. En ook, om samen de vrijheid te vieren (al hoeft dat niet voor iedereen op dezelfde dag). "Herdenken is het verleden niet vergeten. Respect tonen naar wat er geweest is." Voor veel nazaten van tot slaaf gemaakten is herdenken dus belangrijk. Herdenken gaat voor veel mensen ook over erkenning. De ongelijkheid die voort is gekomen uit het slavernijverleden gaat namelijk over alle verschillende nazaten van tot slaaf gemaakten.

"Herdenken voor mij is begrijpen en weten wat er is gebeurd – en daar meer over kunnen leren. Omdat het verhalen zijn van onze ouders of grootouders waar we zelf niet bij waren. Het zet aan tot nadenken van, wat kunnen we doen voor positieve verandering. Om daar zelf m'n leven aan toe te wijden is herdenken voor mij."

3.2 Ongelijkheid gaat over iedereen. Iedereen zou moeten herdenken

Mensen zien herdenken ook als middel de huidige samenleving meer gelijk te krijgen. De wens is dat herdenken voor meer solidariteit, erkenning en gelijkwaardigheid zorgt. Binnen de gemeenschap van nazaten van tot slaaf gemaakten bestaat een grote diversiteit aan verhalen en achtergronden, maar de ervaring van de doorwerking voelt hetzelfde. Veel van hen vinden dan ook dat iedereen zou moeten herdenken. Herdenken zou iets moeten zijn wat "wat van iedereen is", en waar ook witte Nederlanders zich deel van voelen. "Alle Nederlanders moeten ermee bereikt worden." Dit versterkt wederzijds begrip en kan verbinding versterken tussen de witte en zwarte gemeenschappen. Het is, zo zeggen velen, nou eenmaal een gedeelde geschiedenis. "Het is van ons allemaal."

"Ik wil terug kunnen kijken op 10 jaar positieve vooruitgang waarbij wel elkaar meegenomen hebben. Verbinding moet gerealiseerd zijn, meer broederschap en gelijkheid."

Het is voor veel nazaten van tot slaaf gemaakten wel belangrijk dat bij het herdenken het 'echte verhaal' wordt verteld, zodat ook bewustwording groeit met het herdenken. Het echte verhaal betekent dat er aandacht moet zijn voor de geschiedenis in zijn compleetheid, en niet alleen vanuit wit perspectief. Dat er ook aandacht is voor de kracht en de roots van de voorouders, die ook een rijke geschiedenis hadden voordat zij tot slaaf gemaakt werden.

"Nu identificeren mensen zich te veel met het slavernijverleden, terwijl er ook nog een hele geschiedenis daarvoor is waar we ons mee zouden kunnen verbinden. Om te zien wie we daadwerkelijk waren. Dus als ik zeg we moeten naar de geschiedenis kijken, dan is de slavernij daar maar een klein onderdeel daarvan."

Als er wordt gesproken over de vorm van herdenken, blijkt dat deze eigenlijk secundair voelt aan wat men wil oplossen of helen. De gemene deler blijft het doel van meer gelijkwaardigheid en verbinding. Hierbij wordt bewustwording vaak genoemd als belangrijkste eerste stap naar gelijkwaardigheid die herdenken teweeg zou kunnen brengen. Bewustwording is niet het enige wat tijdens de dialogen is genoemd als het ging over vormen van herdenken.

"Herdenken begint bij bewustwording. Zonder bewustwording kan je niet herdenken."

Het is vrijwel onmogelijk te zeggen welke vorm herdenken moet krijgen, aangezien mensen hier uiteenlopende ideeën over hadden. Deze zijn samengevat in een Top 15, in Tabel 2. In totaal noemden mensen 66 mogelijke vormen van herdenken. De percentages staan in verhouding tot dit totaal. Voor meer quotes/verhalen wat de onderstaande woorden betekenen volgens de nazaten van tot slaaf gemaakten, zie Bijlage 1 (B1.11 t/m B1.25) voor verdiepende en verbredende woorden van gesprekspartners over herdenken. Hieronder staat beschreven welke soort ideeën het meest werden genoemd rondom herdenken.

Tabel 2

De top 15 van meest genoemde ideeën rondom herdenken door 270 nazaten van tot slaaf gemaakten

Herdenken	Totaal	%
Onderwijs, educatie & jeugd	63	8,5
Bewustwording	50	6,7
Samenkomst en in gesprek gaan	50	6,7
Verbinding met anderen	49	6,6
Stilstaan	39	5,2
Sociale gelijkheid en racisme	36	4,8
Landelijk beleid	29	3,9
Aandacht aan doorwerking	29	3,9
Een viering	26	3,5
Kunst en cultuuruitingen	24	3,2
Aandacht aan voorouders	23	3,1
Meer gemeenschappen	19	2,6
Emotie	18	2,4
Mentale gezondheid en trauma	18	2,4
Kennis van afkomst	14	1,9

3.3 Eenheid en culturele diversiteit: een paradox

Binnen de groep nazaten van tot slaaf gemaakten zijn culturele verschillen die ervoor zorgen dat niet iedereen zich kan herkennen in één vorm van herdenken. Alle groepen nazaten van tot slaaf gemaakten hebben hun eigen cultuur, verhaal, en data om het slavernijverleden te herdenken en bevrijding te vieren. De groep nazaten van tot slaaf gemaakten kent een grote diversiteit, die binnen het herdenken moet passen.

"Elk eiland heeft andere verhalen die herdacht moeten worden. Herdenkingen mogen ook divers zijn, we slaan dingen anders plat."

Als het gaat over het herdenken komt er een paradox naar boven. Er is behoefte aan de erkenning van ieders verhaal en de mogelijkheid voor ieder om het herdenken vanuit eigen geschiedenis en cultuur vorm te geven. Tegelijkertijd is er ook behoefte aan een herdenking waar *iedereen* zich in kan herkennen. Herdenken is dus niet alleen collectief, maar ook cultureel bepaald. Er is behoefte aan een vorm waar iedereen zich in kan vinden, en waar tegelijkertijd ruimte is voor ieders verhaal. Een voorbeeld dat door iemand werd genoemd is een stadspark waarin verschillende culturele vormen en elementen van herdenking samen kunnen komen.

"Ik zou willen dat er bezinning is. Zo veel pijn, het is iets collectiefs. Niet een aparte herdenking, we maken elkaar kapot."

Mensen spreken niet vanuit zichzelf over een concreet herdenkingscomité. Wanneer het ter tafel komt, zijn de meningen verdeeld als het gaat over wie er in een herdenkingscomité zouden moeten plaatsnemen, of hoe dit georganiseerd kan worden. Er zijn mensen die vinden dat het herdenkingscomité een afspiegeling van de brede gemeenschap van nazaten van tot slaaf gemaakten zou moeten zijn, en haar activiteiten dus ook op deze groep zou moeten richten. Een paar vinden zelfs dat vanuit de gedeelde geschiedenis, dit ook witte mensen zouden kunnen zijn. Een andere groep vond juist dat de focus ook in het comité en haar activiteiten specifiek moest liggen op de Afro-diaspora van de Trans-Atlantische nazaten van tot slaaf gemaakten. Voor de meeste mensen moest het herdenkingscomité dienen wat zij willen bereiken met herdenken, namelijk, dat herdenken bewustzijn en verbinding versterkt, en zo bijdraagt aan een gelijkere samenleving.

"In het comité mogen meerdere culturen, niet alleen Suriname. Ook Antilianen. Ik vind het ook belangrijk dat de jongeren ook zijn vertegenwoordigd."

Hoofdstuk 4: Scope van nazaten van tot slaaf gemaakten

Dit hoofdstuk geeft antwoord op de extra vraag die tijdens de verkennende dialogen naar boven kwam. Wie voelen zich betrokken? Bij wie speelt het onderwerp en welke keuzes willen mensen maken met betrekking tot de scope?

4.1 Ongelijkheid gaat over iedereen

Mensen spreken over- en ervaren de huidige situatie van ongelijkheid en doorwerking met dezelfde impact. Daarin lijken culturele verschillen en verschillen in achtergrond weg te vallen. Een voorbeeld werd mooi verwoord door een Hindoestaanse vrouw die aan tafel zei: “Ik weet dat het verhaal van de Afro-gemeenschap erger is geweest dan het verhaal van mijn voorouders. Maar bij de voorstelling over hun ervaringen gingen al mijn haren overeind staan. Dat gevoel is hetzelfde.”

“Het is geen mij-verhaal, maar een wij-verhaal.”

4.2 Mensen kennen diverse en vermengde culturele achtergronden en familiegeschiedenissen

De diversiteit binnen de groep nazaten van tot slaaf gemaakten is groot, en het is niet makkelijk – soms ook voor de persoon in kwestie zelf – om te achterhalen wat de achtergrond van een gesprekspartner zou kunnen zijn. Het komt regelmatig voor dat de achtergrond een menging van diverse verhalen en voorouders is, waardoor het niet altijd makkelijk te zeggen is waar iemand ‘vandaan komt’. Voor diegenen zelf kan dat ook een zoektocht zijn.

“Ik voel mij verdwaald. Ik kom uit een gemixte familie. In een Afrikaanse gemeenschap ben ik te licht, ik lijk niet op hen. Maar als ik onder de blanken ben, ben ik Afro. Wie ben ik dan?”

4.3 Een deel van de mensen geeft aan meer ruimte te willen voor de Afro-diaspora van de Trans-Atlantische nazaten van tot slaaf gemaakten

Een deel van de mensen wil meer ruimte voor mensen met een Trans-Atlantische achtergrond uit de Afro-diaspora. Zij omschrijven hun slavernijverleden als ernstiger en dieper, waardoor er extra achterstand is en deze situatie extra aandacht nodig heeft. Volgens hen zou er meer ruimte moeten zijn in het herdenken en de bewustwording voor deze groep en hun verhaal. Hier zitten gematigde benaderingen en meer uitgesproken uitlatingen. Van de mensen die meer ruimte willen is een groot deel al actief rondom het thema, en benoemt dit dan ook spontaan in de gesprekken.

“De Trans-Atlantische slavenhandel was een extreme uitwas van het kolonialisme, waar extreme wandaden de Afrikaanse diaspora dehumaniseerden. Dit naast jarenlange systematische achterstelling van de Afro-Surinamers en Antillianen na de wettelijke afschaffing van de slavernij. Hiermee probeer ik duidelijk te maken dat deze uitwas uit het kolonialisme tot een bijzondere categorie behoort en niet op één hoop kan worden gegooid met de rest. Dat doen we immers ook niet met de Holocaust op Europeanen met het Joodse geloof in relatie tot andere wandaden begaan tijdens WWII.”

Over TrueTalk

TrueTalk is een bureau voor onderzoek en dialoog. Ze helpt organisaties om zelf klantinzichten op te doen. Het wapen? Het echte gesprek.

Zie www.truetalk.nl.

TrueTalk werkt in drie pijlers:

1. De onderzoekers worden ingezet om doelgroepen te ontdekken, concepten te toetsen en maatschappelijke vraagstukken te doorgronden. Ons agile onderzoeksconcept Café Bepp opent het liefst op plekken waar de doelgroep in zijn/haar natuurlijke gedrag is. Hoe puurder hoe beter. Daarmee is Café Bepp een passende onderzoekstool op alle momenten binnen het beleids- en innovatie-traject.
2. We bouwen onderzoekslabs om structureel inzichten op te doen. Denk aan het bouwen van tools en het trainen van vaardigheden. TrueTalk helpt organisaties zoals KPN en ABN AMRO in het (uit-) bouwen van een eigen kracht.
3. Last but not least. We versterken de mensgerichte cultuur. Want alle moderne tools ten spijt, een echt gesprek is de beste manier om aan een klantgerichtere cultuur te werken. We praten niet over, maar met mensen.

TrueTalk werkt voor corporates en overheden, beleids- en innovatieteams. Denk aan het Ministerie van Algemene Zaken, het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, KPN en ICTU. We gaan samen met teams in gesprek en faciliteren ontmoetingen met alle rangen en standen, van ondernemers tot inclusieve doelgroepen.

Het Team

Bart van de Ven	Programmaleider/ eigenaar TrueTalk	06-46717101
Rebecca Streng	Consultant / facilitator	06-33592258
Huayro Pootjes	Junior Consultant	
Louise Weenink	Junior Consultant/ Programma coördinator	
Anouck de Lannoy	Veldwerkmanager	
Asma Mataich	Veldwerkmanager	
Chiara de Capitani	Veldwerkmanager	

TrueTalk

Piet Heinkade 55
1019 GM Amsterdam
BTW: NL857337543B01
KvK: 68188226
IBAN: NL83RABO0150033893

truetalk

Bijlagen

De volgende vijf bijlagen beslaan uit:

1. *Data in word clouds*
2. *Volledige lijsten maatschappelijke initiatieven en ideeën rondom herdenken*
3. *Veldwerklocaties*
4. *Verklaring Kritische Denktank*
5. *Overzicht partners*
6. *Bereikbaarheidsindex*

Bijlage 1: Data in word clouds

De lijsten zijn samengesteld uit diverse quotes en woorden. In het volgende publiceert TrueTalk de meest genoemden in de vorm van word clouds.

Maatschappelijke initiatieven	Totaal	%
Onderwijs, educatie & jeugd	171	15,3
Bewustwording	98	8,8
Sociale gelijkheid en racisme	95	8,5
Kunst en cultuuruitingen	72	6,4
Samenkomst en in gesprek gaan	69	6,2
Verbinding met anderen	50	4,5
Aandacht aan doorwerking	47	4,2
Mentale gezondheid en trauma	40	3,6
Herdenking	29	2,6
Diversiteit en inclusie	24	2,1

Herdenken	Totaal	%
Onderwijs, educatie & jeugd	63	8,5
Bewustwording	50	6,7
Samenkomst en in gesprek gaan	50	6,7
Verbinding met anderen	49	6,6
Stilstaan	39	5,2
Sociale gelijkheid en racisme	36	4,8
Landelijk beleid	29	3,9
Aandacht aan doorwerking	29	3,9
Een viering	26	3,5
Kunst en cultuuruitingen	24	3,2
Aandacht aan voorouders	23	3,1
Meer gemeenschappen	19	2,6
Emotie	18	2,4
Mentale gezondheid en trauma	18	2,4
Kennis van afkomst	14	1,9

B1.1 Maatschappelijke initiatieven: Onderwijs, educatie & jeugd

B1.2 Maatschappelijke initiatieven: Bewustwording

B1.3 Maatschappelijke initiatieven: Sociale ongelijkheid en racisme

B1.4 Maatschappelijke initiatieven: Kunst en cultuuruitingen

B1.5 Maatschappelijke initiatieven: Samenkomst en in gesprek gaan

B1.6 Maatschappelijke initiatieven: Verbinding met anderen

B1.7 Maatschappelijke initiatieven: Aandacht aan doorwerking

B1.8 Maatschappelijke initiatieven: Mentale gezondheid en trauma

B1.9 Maatschappelijke initiatieven: Herdenking

B1.10 Maatschappelijke initiatieven: Diversiteit en inclusie

B1.11 Het herdenkingscomité: Onderwijs, educatie en jeugd

B1.12 Het herdenkingscomité: Bewustwording

B1.13 Het herdenkingscomité: Samenkomst en in gesprek gaan

B1.14 Het herdenkingscomité: Verbinding met anderen

B1.15 Het herdenkingscomité: Stil staan

B1.16 Het herdenkingscomité: Sociale gelijkheid en racisme

B1.17 Het herdenkingscomité: Landelijk beleid

B1.18 Het herdenkingscomité: Aandacht aan doorwerking

B1.19 Het herdenkingscomité: Een viering

B1.20 Het herdenkingscomité: Kunst en cultuuruitingen

B1.21 Het herdenkingscomité: Aandacht aan voorouders

B1.22 Het herdenkingscomité: Meer gemeenschappen betrekken

B1.23 Het herdenkingscomité: Emotie

B1.24 Het herdenkingscomité: Mentale gezondheid en trauma

truetalk

B1.25 Het herdenkingscomité: Kennis van afkomst

Bijlage 2: Volledige lijsten maatschappelijke initiatieven en ideeën rondom herdenken

B2.1 Data over maatschappelijke initiatieven

Maatschappelijke initiatieven	Totaal	%
Onderwijs, educatie & jeugd	171	15,3
Bewustwording	98	8,8
Sociale gelijkheid en racisme	95	8,5
Kunst en cultuuruitingen	72	6,4
Samenkomst en in gesprek gaan	69	6,2
Verbinding met anderen	50	4,5
Aandacht aan doorwerking	47	4,2
Mentale gezondheid en trauma	40	3,6
Herdenking	29	2,6
Diversiteit en inclusie	24	2,1
Kennis van afkomst	22	2,0
Arbeidsmarkt	20	1,8
Geldstromen	20	1,8
Ontplooiing	20	1,8
Onderzoek	20	1,8
Meer gemeenschappen	19	1,7
Suriname	18	1,6
Economisch welzijn	18	1,6
Actie	16	1,4
Emotie	15	1,3
Landelijk	15	1,3
Eilanden	15	1,3
Eigenaarschap	14	1,3
Minder verbinding	14	1,3
Zichtbaarheid/Bereik	12	1,1
Ondersteuning organisaties	12	1,1
White accountability	11	1,0
Media	11	1,0
Viering	9	0,8
Lokaal	9	0,8
Spiritualiteit/Religie	7	0,6
Identiteit	8	0,7
Taal	8	0,7
Monument	7	0,6
Scheiding Heden/Verleden	6	0,5
Geen slachtofferrol	6	0,5

Voorouders	6	0,5
Personen	5	0,4
Stil staan	5	0,4
Wantrouwen	5	0,4
Social media	5	0,4
Geen feest	4	0,4
Cultuurverschillen	3	0,3
Voorbeeldfiguren	3	0,3
Vrije dag	3	0,3
Infrastructuur	3	0,3
Beweging	2	0,2
Herstelbetalingen	2	0,2
Optocht	2	0,2
Plantage	2	0,2
Segregatie	2	0,2
Gezinsrelaties	2	0,2
Zorg	2	0,2
Immigratie	2	0,2
Institutionalisering	2	0,2
Criminalisering	2	0,2
Inheems	1	0,1
Moderne slavernij	1	0,1
Neutraal	1	0,1
Rechtspraak	1	0,1
Seksuele voorlichting	1	0,1
Slachtofferrol	1	0,1
Klimaat	1	0,1
Totaal	**1199**	**100**

B.2.2 Data over herdenken

Herdenken	Totaal	%
Onderwijs, educatie & jeugd	63	8,5
Bewustwording	50	6,7
Samenkomst en in gesprek gaan	50	6,7
Verbinding met anderen	49	6,6
Stil staan	39	5,2
Sociale gelijkheid en racisme	36	4,8
Landelijk beleid	29	3,9
Aandacht voor doorwerking	29	3,9
Een viering	26	3,5
Kunst en cultuuruitingen	24	3,2
Aandacht aan voorouders	23	3,1
Meer gemeenschappen	19	2,6
Emotie	18	2,4
Mentale gezondheid en trauma	18	2,4
Kennis van afkomst	14	1,9
Vrije dag	14	1,8
Diversiteit & Inclusie	13	1,7
Actie	12	1,6
Spiritualiteit/Religie	11	1,5
Scheiding Heden/Verleden	11	1,4
Onderzoek	10	1,3
Zichtbaarheid	10	1,3
Iedereen	10	1,3
Geldstromen	10	1,3
Geen feest	10	1,3
Personen	10	1,3
Minder verbinding	9	1,2
Eigenaarschap	9	1,2
Ontplooiing	8	1,0
Momenten	8	1,0
Eilanden	7	0,9
Media	6	0,8
White accountability	6	0,8
Arbeidsmarkt	6	0,8
Economisch welzijn	6	0,8
Taal	6	0,8
Monument	5	0,7
Beperkt	5	0,7
Institutionalisering	5	0,7

Lokaal	5	0,7
Criminalisering	4	0,5
Identiteit	4	0,5
Beweging	3	0,4
Feest	3	0,4
Ondersteuning organisatie	3	0,4
Suriname	3	0,4
Cultuurverschillen	3	0,4
Betrokkenen	2	0,3
Geen slachtofferrol	2	0,3
Wereldwijd	2	0,3
Voorbeeldfiguren	2	0,3
Inheems	2	0,3
Dankbaarheid	1	0,1
Gender	1	0,1
Infrastructuur	1	0,1
Marrons	1	0,1
Monarchie	1	0,1
Museum	1	0,1
Optocht	1	0,1
Politiek	1	0,1
Re-enactment	1	0,1
Seksueel geweld	1	0,1
Slavernijverleden Onzin	1	0,1
Wantrouwen	1	0,1
Zorg	1	0,1
Totaal	**746**	**100**

Bijlage 3: Veldwerklocaties

TrueTalk heeft 18 dialoogsessies georganiseerd waarvan 16 op een veldwerklocatie en 2 online.

Vrijdag 10 november 2023 in Amsterdam

Er werd onderzoek gedaan volgens de Café Bepp methode van TrueTalk in Luza's in Amsterdam. N=11.

Zaterdag 11 november 2023 in Utrecht

Deze dialoogsessie bestond uit individuele gesprekken op afspraak (eerste dagdeel) en een ronde tafeldialoog (tweede dagdeel), in Buurtcentrum Oase. N=22.

Zaterdag 11 november 2023 in Den Haag

Er werd onderzoek gedaan volgens de Café Bepp methode in De Vaillant in Den Haag. N=17.

Woensdag 15 november 2023 in Amsterdam

Er werd onderzoek gedaan volgens de Café Bepp methode van TrueTalk, in Coffee Fellows in Amsterdam-Zuidoost. N=17.

Donderdag 16 november 2023 in Den Haag

Deze dialoogsessie bestond uit individuele gesprekken (op afspraak) en de Café Bepp methode van TrueTalk, in Kafe Kafka in Den Haag. N=15.

Vrijdag 17 november 2023 in Rotterdam

Deze dialoogsessie bestond uit een ronde tafeldialoog met studenten, in het Zadkine in Rotterdam. N=13.

Zaterdag 18 november 2023 in Rotterdam

Hier werd onderzoek gedaan volgens de Café Bepp methode van TrueTalk, in Mr. Beans Espressobar in Rotterdam. N=11.

Zaterdag 18 november 2023 in Almere

Deze dialoogsessie bestond uit individuele gesprekken op afspraak (eerste dagdeel) en een ronde tafeldialoog (tweede dagdeel), in De Nieuwe Bibliotheek in Almere. N=26.

Dinsdag 21 november 2023 in Rotterdam

Deze dialoogsessie bestond uit ronde tafeldialogen, in een verzamelgebouw aan de Glashaven in Rotterdam. N=21.

Zondag 26 november 2023 in Groningen

Deze dialoogsessie bestond uit individuele gesprekken op afspraak (eerste dagdeel) en een ronde tafeldialoog (tweede dagdeel), in Hamelhuys in Groningen. N=11.

Vrijdag 1 december 2023 in Den Haag

Deze dialoogsessie bestond uit individuele gesprekken op afspraak (eerste dagdeel) en een ronde tafeldialoog (tweede dagdeel), in Kafe Kafka in Den Haag. N=8.

Zaterdag 2 december 2023 in Tilburg

Deze dialoogsessie bestond uit individuele gesprekken op afspraak (eerste dagdeel) en een ronde tafeldialoog (tweede dagdeel), in Feniks in Tilburg. N=21.

Zondag 3 december 2023 in Amsterdam

Deze dialoogsessie bestond uit een ronde tafeldialoog in Galerie Ei in Amsterdam. N=6.

Zaterdag 9 december 2023 in Den Haag

Deze dialoogsessie bestond uit een ronde tafeldialogen, bij EBG Haaglanden in Den Haag. N=13.

Zaterdag 6 januari 2024 in Lelystad

Hier werd onderzoek gedaan volgens de Café Bepp methode van TrueTalk, in Brownies&Downies in Lelystad. N=16.

Maandag 8 januari 2024 in Vlissingen

Dit was een bijeenkomst tussen BZK met haar staatssecretaris Van Huffelen, en Keti Koti Zeeland, onder leiding van Angelique Duijndam. De locatie was Maritiem Museum Zeeland. N=6.

Online dialogen:

Donderdag 7 december 2023 met gesprekspartners uit Zwolle

Dit was een online sessie via Teams. N=5.

Vrijdag 5 januari 2023 met gesprekspartners uit Eindhoven

Dit was een online sessie via Teams. N=4.

Naast deze twee online ‘ronde tafel’-dialogen, zijn er ook dialoogsessies ingepland voor individuele gesprekken zonder vaste veldwerklocatie en datum. Deze dialogen zijn telefonisch, via Teams of op uitnodiging op het kantoor van TrueTalk gehouden. Deze gesprekspartners hebben zich bij TrueTalk aangemeld en/of zijn via eerdere gesprekspartners doorgegeven, met name mensen van buiten de Randstad. N=27.

Bijlage 4: Verklaring Kritische Denktank

TrueTalk heeft een Kritische Denktank gevormd als deel van het team. De leden hebben ruime ervaring in het faciliteren van processen met Trans-Atlantische groepen en diverse achtergronden, mede vanuit hun eigen achtergrond. Ze namen een professionele afstand tot de inhoud en lieten hun persoonlijke meningen achterwege, waardoor ze optimaal konden bijdragen aan de analyse en interpretatie van de resultaten. Daarnaast voorzagen ze TrueTalk gevraagd en ongevraagd van advies over het onderwerp en de werking van Trans-Atlantische deelculturen.

De verklaring:
De Kritische Denktank heeft de aanpak van de drie fasen van het programma intensief en kritisch gevolgd. Onze feedback is gebruikt om de juiste keuzes te maken en het programma te optimaliseren. Daarnaast hebben we in de uitvoering ondersteuning kunnen bieden met praktische handvaten en tips.

T.a.v. fase 1. We hebben besproken dat het ontwerp van de dialoogsessies en de gebruikte analysemethodieken het meest optimale waren binnen de opdracht en mogelijkheden als tijd en geld. Daarbij hebben wij actief bijdragen aan de formulering van de derde onderzoeksvraag m.b.t. de scope.
T.a.v. fase 2. De dialoogsessies zijn uitgevoerd zoals ze ontworpen zijn. We waarderen de inzet om zoveel mogelijk mensen de mogelijkheid te geven om bij te dragen. Het is immers een onderwerp dat iedereen aangaat.
T.a.v. fase 3. We hebben een actieve rol gespeeld in de analysefase. We hebben een bijdrage geleverd door de methodieken te toetsen en om de onderbouwing en de resultaten te versterken.

Het is belangrijk dat de overheid begrijpt hoe mensen erin staan, zodat ze de juiste acties onderneemt en de vele initiatieven ondersteunt. We hopen dan ook dat de resultaten aandacht krijgen en actief gebruikt worden, op de korte en langere termijn.

We willen afsluiten met onze motivatie om een bijdrage te leveren aan dit onderzoeksprogramma:
Het onderwerp is onderdeel van het dagelijks leven van veel mensen en gaat daarmee iedereen aan. Nog sterker, er is nog veel te luisteren, op te pakken en te versterken. Dat kan ieder op zijn of haar eigen manier en op eigen wijze.

Januari 2024

Mercedes de Miranda
Kenneth Erselina
Gilberto Morishaw
Shantie Singh
Roan Lamp

Bijlage 5: Overzicht partners

De TrueTalk partners hebben een grote rol gespeeld in de organisatie, recruitment en uitvoering van dialogen. Zij hebben bijgedragen aan laagdrempeligheid: zij hebben voor toegankelijke locatie gezorgd, een makkelijk inschrijvingsproces voor de gesprekspartners en het vertrouwen binnen hun netwerk. Groot dank naar deze partners! Hieronder staan alle TrueTalk partners op alfabetische volgorde.

Anneke Dalger
Organisatie: Stichting Comité 30 juni-1 juli Almere

Carlos Gonçalves
Organisatie: Stichting Gedeeld Verleden Gezamenlijke Toekomst Rotterdam

Eardly van der Geld
Organisatie: Stichting Gedeeld Verleden Gezamenlijke Toekomst Tilburg

Ingrid Redan
Organisatie: Stichting Comité 30 juni / 1 juli Drenthe

Jerry Gumbs
Organisatie: Panasea Advisory Group

Lilian Callender
Organisatie: Stichting Comité 30 juni / 1 juli Den Haag

Migaisa Poeketi
Organisatie: Stichting Comité 30 juni / 1 juli Utrecht

Roberto Refos
Organisatie: Voorzitter Stichting Noaberschap Groningen (Comité 30 juni 1 juli Groningen, Burgerinitiatief Keti Koti Groningen, Kennis en Cultuur Centrum)

Shirley Kambel
Organisatie: Stichting Comité 30 juni / 1 juli Zwolle

Bijlage 6: Bereikbaarheidsindex

De TrueTalk-bereikbaarheidsindex biedt overzichtelijke elementen, kenmerken van mensen, die hun bereikbaarheid bepalen om iedereen te kunnen bereiken om vervolgens de keuze te maken welke elementen belangrijk zijn en gerichte acties ondernomen worden om iedereen alsnog te bereiken. Om iedereen te kunnen bereiken, neemt TrueTalk deze elementen mee in het veldwerk.

De elementen staan in een cirkel, omdat er geen rangorde is en ze elkaar beïnvloeden.

